slovoprosvity.com.ua

Без мови немає нації!

СЛОВО ПРОСВІТИ

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

19 (396), 10—16 травня 2007

ВІТАЄМО З ДНЕМ МАТЕРІ!

Фото Олександра Литвиненка

СВІТ І АНТИСВІТ

4

ІВАНОВІ БАГРЯНОМУ 100 РОКІВ

7

ЛІТОПИСНИЙ НОВГОРОД-СІВЕРСЬКИЙ

8—9

КІНО В УКРАЇНІ

14

Євген ЯЩЕНКО,
м. Коростень

СЕНС ЮВІЛЕЇВ ПЕРЕМОГИ

Що далі в минуле відходить момент падіння Третього рейху, то парадоксальнішими здаються наші святкування річниць перемоги над ним. І не тільки парадоксальними, а ще й сповненими гіркоти й глибокого розчарування. Варто порівняти стан справ у квітучій Німеччині й економічну руїну в державах, що утворилися на теренах колишнього Союзу, і одразу виникає низка болючих питань. Справді, як могло статися, що Радянський Союз після бучної перемоги розвалився і зник із географічних мап, а переможена Німеччина об'єдналася і продовжує тріумфальний поступ у всіх галузях національного буття: в економіці, культурі, освіті, наукових дослідженнях, соціальній сфері, нагромадженні золотовалютних резервів? Що ж сталося з нами у післявоєнні десятиліття? — подумки запитує пересічний громадянин незалежної України. — Ми, переможці нацизму, опинилися у стані економічного й морального занепаду. Чому? — так думає наш спантеличений сучасник. Але ніхто не дає надоумливих відповідей, ніхто взагалі не відповідає на цей пекучий запит дезорієнтованих душ: ні Уряд, ні Президент, ні, тим паче, Верховна Рада, ні лідери політичних партій. Зате всі вважають конче необхідними щорічні святкування давньої перемоги, які з плином часу дедалі більше скидаються на глузливі нагадування про наші післявоєнні поразки. Натомість, від правди не сховаєшся. Годі заколисувати себе міражами далеких досягнень, що обернулися крахом комуністичної утопії, настав час подивитися правді в очі й визнати в день наступного ювілею перемоги свою поразку в змаганнях із Заходом.

Оскільки все в нашому світі пов'язане між собою, спробуємо з'ясувати, в чому полягає зв'язок між перемогою Радянського Союзу в Другій світовій війні й сучасним економічним розгромом, у якому перебуває практично весь пострадянський простір. Важливо з'ясувати причину, бо інакше всі намагання вийти з кризи залишаться марними. Безперечно, тут криється не одна причина, а низка причин, і деякі корені наших невдалих змагань із Заходом треба шукати у глибинах століть. Але є одна причина, яку варто обговорити передусім. Головною причиною нашого занепаду є марксистська ідеологія. Ми дозволили прищепити нам цю смертоносну чуму. Ми виявилися до такої міри простодушними, легковажними і непередбачливими, що ця ідеологічна інфекція вільно поширилася серед нас, вкоренилась і отруїла етнокультурні засади слов'янського світу.

Порівняймо нашу ідеологічну ситуацію у XX столітті з ідеологічною ситуацією Німеччини за той самий відтинок часу. Відмінність тут просто вражає, примушуючи думати про Німеччину як про щасливу країну, а в німцях — бачити улюбленців долі, народ, якому дуже поталанило. Загальновідомим історичним фактом є те, що прихід до влади партії Адольфа Гітлера у 1933 році врятував Німеччину від марксизму. Другим історичним фактом є те, що західні союзники спільно з Радянським Союзом врятували німців від націонал-соціалізму. Нацистська й марксистська партії були заборонені в західних зонах окупації. Таким чином, Західна Німеччина вийшла з війни звільненою від впливу двох смертоносних ідеологій — марксизму і нацизму. Федеративна Республіка Німеччина отримала можливість розвиватися на засадах ліберальної демократії та ринкової економіки.

Радянський Союз, навпаки, сприйняв свою перемогу над Гітлером як доказ переваг марксистської ідеології і централізованої соціалістичної економіки. Проте наприкінці 60-х років уже було очевидно, що переваги соціалізму ілюзорні, планова економіка неефективна, а централізоване управління народним господарством заводить імперію у безвихідь. Але комуністична партія і не думала зрікатися влади. Народ вивчав твори класиків марксизму-ленінізму в гуртках політосвіти, а номенклатурники сиділи у начальницьких кріслах і давали вказівки, дбаючи насамперед про власну вигоду. Коли зробилося зовсім кепсько, у 1991 році, вони організовано розійшлися по національних квартирах і невдовзі вивезли з Російської Федерації 300 мільярдів доларів, а з незалежної України — 26 мільярдів.

Тим часом об'єднана Німеччина завойовує життєвий простір колишнього Союзу масовим вторгненням на ринки СНД своїх товарів, наприклад, шестисотого "Мерседеса", який уже навіки полонив слов'янську душу. Зате наші політики щороку святкують день перемоги над Німеччиною і Гітлером, якого ми, до речі, маємо можливість бачити мало не щодня по телевізору.

Гадаю, шанувальники фюрера сприймають цей факт як доказ його посмертної популярності.

Підкреслити потрібно і дещо інше. За допомогою урочистостей, присвячених ювілею давньої перемоги, зручно ховати від народу вчорашні злочини, скоєні, наприклад, у Чечні, Афганістані та багатьох інших місцях, — на жаль, їх неможливо викреслити з історії.

За надмірну експлуатацію минулої слави доводиться платити статусом боржників і жебраків фінансового ринку. Перемога взагалі накладає на переможця велику відповідальність, і якщо переможець цього не усвідомлює, то вона обертається поразками. Власне кажучи, якраз це з нами і трапилось. Комуністична партія розбазарила величний спадок всенародної перемоги на химери марксистської експансії і завела поневолені нації у глухий кут, звідки їх можна вивести хіба що силою, як худобу з охопленого пожежею корівника.

Знищення марксизму в Німеччині не зробило нацистів кращими, і так само знищення нацизму в Другій світовій війні не зробило кращими радянських марксистів, бо обидві ці теорії, нацизм і марксизм, мають пекельне походження. Німеччині пощастило звільнитися від них остаточно, а нам — ні. Наша комуністична партія, партія марксистів-ленінців, ще офіційно не звинувачена у злочинах проти людства на новому Нюрнберзькому процесі, не засуджена і не заборонена. Багатьох це влаштовує. Комусь вигідно, щоб ми носили в собі чуму XX століття до скону.

Добровільні пожертви
"На Кобзареву Церкву":
МБФ "Українська Родина"
Р/р № 26045200145101
в Подільській філії АКБ "Київ",
МФО 320401 ЗКПО 21709106

“Народ — єдине джерело влади. Так зазначено в Конституції України”.

ВИХІД ІЗ ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ — ПЕРЕВИБОРИ ПАРЛАМЕНТУ

Про що домовилися Президент і парламентська коаліція?

Результатом нелегких переговорів з подолання політичної кризи в Україні стала домовленість між Президентом В. Ющенком і лідером коаліціантів прем’єром В. Януковичем про наступне. В Україні відбудуться дострокові вибори парламенту. Для їхнього проведення і прийняття Верховною Радою необхідних законів Президент призупиняє дію свого указу від 26 квітня про розпуск парламенту і скасовує пункт про призначення виборів на 24 червня (буде визначена їхня нова дата). Парламент відновлює свою роботу на короткий термін для прийняття необхідних рішень щодо виборів. Опозиційні фракції — БЮТ і “Наша Україна” — повертаються на цей час до роботи в парламенті.

Правляча парламентська коаліція погодилася на всі 18 пунктів вимог Президента щодо подолання кризи, пояснивши, що подальше протистояння веде до ще глибшої кризи і можливого розколу країни. Серед цих вимог такі: парламент негайно приймає закон про імперативний мандат, який би унеможливив перехід депутатів з одної фракції до іншої, переглядає закон про Кабінет Міністрів, який був прийнятий із порушеннями Конституції, приймає закон про проведення дострокових парламентських виборів, вносить зміни до нинішнього закону про вибори народних депутатів, зміни до бюджету, спрямовані на фінансування виборів, а також створюється комісія з підготовки нової редакції Конституції. Ці й інші важливі положення повинні сприяти проведенню чесних демократичних виборів, а також запобігти у майбутньому подібним політичним кризам, зробити владу чесною, прозорою, підконтрольною народові.

Інф.

УРОК ПОВАГИ ДО КОНСТИТУЦІЇ

Дострокові парламентські вибори повернуть Україні політичну стабільність і дадуть кілька важливих уроків політикам. Про це під час прес-конференції 4 травня заявив Президент Віктор Ющенко.

Глава держави також підтвердив своє переконання, що одним із головних чинників політичної нестабільності є “недолуга конституційна реформа”. Президент нагадав, що політична криза бере свій початок зі зради деяких народних депутатів принципам політичних партій, завдяки яким вони пройшли до парламенту. “Сьогодні народний депутат, політик через тезу дострокових виборів отримав щеплення на вірність голосу виборця і в котрогось із високих інститутів влади в Україні більше не з’явиться бажання зробити ревізію виборів”, — сказав Глава держави. Президент також закликав не тлумачити сьогоднішнього рішення “як перемогу когось над кимось”, зауваживши, що на розв’язання політичної кризи чекає все суспільство.

www.president.gov.ua

ШАНС УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Володимир ФЕРЕНЦ,
м. Івано-Франківськ

З усіх минулих пропозицій і проектів щодо врегулювання парламентської кризи мене найбільше здивував Олександр Мороз. Ідеться не тільки про його поведінку до і після указу Президента. Здивувала буквально остання пропозиція, яку поширили українські ЗМІ й на яку майже ніхто не звернув уваги. Пропонувалось як вихід із кризи завершення конституційної реформи в частині змін місцевого самоврядування і децентралізації влади. Простій людині зрозуміло, що в цей критичний момент реформа самоврядування загрожує повним крахом української держави, перетворенням її на колонію сильних сусідів. Чи може у цей момент український політик-державник говорити про реформу самоврядування? Мороз це сказав, що свідчить про одне — фатальне стремління будь-що довершити технологію конституційної реформи, яка виявилася насправді технологією політичної кризи. Зважаючи на досвід і політичну кваліфікацію такого політика як Мороз, хочеться вірити, що він просто помиляється або зіграло звичайне небажання визнавати помилки, які допровадили парламент до появи указу Президента, і спричинилися до серії наступних помилок парламенту. Історія все оцінить, але знаючи Мороза, неважко спрогнозувати, що могло статись у випадку замирення парламенту внаслідок так званого нульового варіанта, а фактично повного відступу Президента. Дуже скоро була б у більшості й перевага в 300 голосів, і узурпація влади з єдиною метою — невмолимого довершення невдалої конституційної реформи. І на це не було б ради, бо комусь в Україні і не в Україні, напевно, це дуже вигідно. Про народ тоді говорили так само, як в епоху “розвинутого соціалізму”, вставляючи модні тепер слівця про демократію, свободу, соціальний захист і об’єднання України під прапором двох державних мов і двох “братніх” народів. Президента для народу обирали б у парламенті депутати за власним “образом і подобієм”.

На щастя, Президент України вчасно зрозумів, у яку прірву штовхає націю порушення Конституції парламентом. Коли закон порушує людина, урядовець, навіть численна група дуже впливових громадян — це можна якось виправити і покарати винних. Але коли вищий законодавчий виборний орган допускає порушення Конституції, він має непереборну спокусу зробити цю помилку законом, щоб виправдатися навіть ціною крайнього протистояння. Єдиний вихід — дати хворому парламентові спокій, із розумінням вислуховуючи їхні сентенції про власну дієздатність і незаконність розпуску. Хай так думають, може, це полегшить пережиття психологічного шоку від помильності непомильних законотворців. Багатьом депутатам хочеться вірити і в непомильність народу, який обрав цей парламент. На жаль, усі помиляються, український народ тим паче помилявся на виборах Верховної Ради і ще буде помилятися, опановуючи науку демократії.

Що краще: виправити все позачерговими виборами чи заради ґонору парламенту весь народ має ризикувати власними правами і свободами? Якщо йти шляхом протидії повторним виборам, то народ може так і не відчути себе єдиним носієм усієї повноти влади. Дехто під словом “демократія” за інерцією розуміє специфічний український братньонародний соціалізм із невдоволеним обличчям і роздвоєним язиком, у заморожених окулярах і з простягнутою за соціальними подачками зверхбагатих рукою. Цей соціалізм на пару з комунізмом “героїчно” й уявно воює з “кучмізмом”, але насправді щиро мітить в осоружний їм український націоналізм і душі незрозумілих їм українськомовних українців. Заради того, щоб по краплі витравити весь цей маразм із приватизованої української політики, потрібні позачергові вибори, щоб змінити чи хоча б перетрясти партійні засекречені списки і викинути на смітник історії комуністів і соціалістів із головами, вічно обернутими на північ.

Чи погодиться “більшість” піти на позачергові вибори? Тільки під батогом. Ніхто добровільно не віддає влади, щоб ризикувати і знову витрачати великі гроші на власний зіпсований піар. Адже минулі вибори тому й були безпрецедентно витратними, що планувались як здобуток назавжди, а страховкою цьому мала б слугувати конституційна реформа, яку послідовно “протягував” Мороз і соціалісти. Їм важко уявити банкрутство ВР — такої надійної контори бізнесових інтересів, тому шок багатьох екзальтованих нардепів є нормальною реакцією на звістку про позачергові вибори. По-людськи їх треба залишити в спокої і вперто, невідступно робити вибори. Це їх приведе до тями. Вони підуть на вибори, а якщо не підуть — втратять свій шанс. Правда, вибори будуть уже не такими помпезними, як у 2006 році, але зміни складу фракцій таки будуть. Зрозуміло одне — якщо в парламент знову, навіть у списках реґіоналів потрапить хтось із комуно-соціалістів, через кілька років криза неминуче повториться і знову неминучість — чистилище повторних виборів. Це як боротьба з колорадським жуком, хоч цей жук напевно не заморський шкідник і через мікроскоп можна зауважити на його ніжках “кирзові” чобітки. Безперечно, у виборах не зацікавлена третя сторона за межами України, присутність якої незрима, але яка нетерпляче чекає введення надзвичайного стану, щоб при нагоді поспішити до нас у ролі так званих миротворців. Можливо, тому політикам так складно порозумітись, щоб нарешті піти на позачергові вибори.

Уявімо, що все було б спокійно, і сотні політиків, урядовців, впливових людей так і не відкрили б народові справжнє обличчя, продовжуючи дурити людей і нищити українську самостійність заради особистих інтересів чи з симпатії до інших братніх народів світу. Тепер ми їх побачили, і хто розумний, той зуміє відрізнити українця від фарисея і відвертого недруга. Народ порозумнішає і обиратиме з більшою увагою і відповідальністю. Позачергові вибори будуть добрим уроком усім.

Юрій КОСТЕНКО: «РОТАЦІЯ У КС — СПРОБА ВІДІГНАТИ ХВИЛЮ КОРУПЦІЇ, ЯКА ЙОГО ПОГЛИНУЛА»

Як спробу “протидіяти корумпованості вищих ешелонів влади” розцінив останні кадрові зміни у Конституційному Суді лідер Української народної партії Юрій Костенко.

Складні процеси в Конституційному Суді Юрій Костенко пов’язує з кризою стосунків між Президентом і парламентом. “Розгляд Конституційним Судом справ щодо конституційності указу Президента призвів до того, що цей орган поглинула хвиля корупції”, — вважає лідер УНП.

Разом із тим, він наголосив, що “проблема корумпованості української влади не вирішується окремо взятими кадровими змінами. ...Ця проблема вирішується становленням принципово іншої системи утворення органів влади та їхньою відповідальністю перед народом. Бо коли влада сьогодні купується, а не виборець обирає її, дуже важко серйозно говорити про боротьбу з корупцією, а про перемогу над нею — взагалі утопія”.

Тому, переконаний Юрій Костенко, “суттєвий крок у напрямку до подолання корумпованості української влади можуть зробити нові позачергові парламентські вибори”.

Прес-служба УНП

ДО ПАРЛАМЕНТУ ПРИЙДУТЬ ПОЛІТИЧНІ СИЛИ В ІНШИХ ПРОПОРЦІЯХ

Юлія Тимошенко закликала людей не звертати уваги “на ті міфи, які штучно створюються різними соціологічними опитуваннями щодо того, що дострокові вибори нічого не змінять”.

Юлія Тимошенко переконана, що дострокові вибори “приведуть до парламенту політичні сили в інших пропорціях”. “Не всі політичні сили однакові, всі політики різні: хтось зраджує, хтось продається, а інші проходять свій політичний шлях чесно”, — сказала вона.

Юлія Тимошенко закликала віддавати свої голоси на основі “практичного інтелектуального осмислення”.

“Україна народжується сьогодні як вже достатньо стабільна демократія”.

Юлія Тимошенко подякувала усім політикам “з усіх без винятку таборів”, що “всі знайшли в собі мужність зробити крок назустріч і народу України, і логіці, і справедливості”.

Лідерка БЮТ висловила переконання, що “дострокові вибори народять таку унікальну якість для українського парламенту, коли тільки 3 мільйони голосів, а не 3 мільйони баксів визначатимуть обраних політиків, обрану політичну силу, створення коаліції, опозиції”.

“Я думаю, що саме вибір людей після цих дострокових виборів буде визначальним. ...Україна стає прикладом, як без будь-якого зовнішнього втручання, що мені дуже приємно, без будь-якого тиску, виключно своїми політичними силами Україна вийшла з цієї кризи — і вийшла сильною”, — сказала лідер БЮТ.

Крім того, вона відзначила необхідність “внести мінімальні зміни до виборчого законодавства, щоб вибори були чесними, проходили в нормальні терміни, щоб не допустити фальсифікацій і хаосу зі списками”.

Вона також повідомила, що в робочій групі йде обговорення прийняття “пакету законопроектів про статус народного депутата, що посилює відповідальність за перехід з однієї команди в іншу на корупційній мотивації”.

Також темою обговорення є реформа судової системи та узаконення Універсалу національної єдності. За словами Ю. Тимошенко, коли Універсал набуде статус закону, “вже не буде можливості зраджувати в переговорному процесі й потім”. Крім того, Тимошенко вказала на необхідність внесення змін до закону про Кабмін та визначення статусу парламентської опозиції.

Також темою обговорення робочої групи є зняття недоторканності й пільг із народних депутатів.

За словами Тимошенко, пакет домовленостей ще ширший і він буде ділитися на дві частини. “Перша — це ті документи, які можна прийняти досить швидко. А змін до Конституції, відпрацювання нової редакції закону про судоустрій починають розроблятися, і процес буде продовжуватися і під час, і після виборів”, — зазначила вона.

www.byut.com.ua.

ГОЛОС ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВОЛІ

Журналу “Віче” виповнилося 15 років. Заснований Верховною Радою України, цей громадсько-політичний і теоретичний журнал виправдовує свою назву, підтверджуючи публікаціями, що всенародне віче й громадянська воля — нероздільні феномени українського життя. Одвіку українське всенародне віче творило своє правдиве рішення — волю в синергізмі колективної думки. І це громадянське рішення ставало політичною волею. І кожен громадянин був причетний до цього й почувався правосильним членом нації. Віче — збір людей віч-у-віч, серце до серця, а воля — головний принцип демократії за участю.

Подібний громадянський форум проводить на своїх сторінках журнал “Віче”, залучаючи до формування державницько-політичної думки авторитетних учених, політиків, громадських діячів.

Нині, коли зневіра, підозрілість, неправда взяли гору в політикумі, український соціум дедалі глибше переймається настальгією за тією одвічною волею, коли в суспільстві ладували правда й совість, коли кожен був правосильним членом нації й виявляв свою політичну волю у всенародних вічах і спільних діях.

Саме такої народної позиції — стояти віч-на-віч із правдою — дотримується журнал “Віче”, працюючи над оновленням високої української політичної культури.

Праця вічан ґрунтується на наукових засадах. Тому Президія ВАК України включила “Віче” до переліку видань, публікації в яких зараховуються як наукові роботи при захисті дисертацій у галузях: політичні, соціологічні, юридичні науки.

Інф.

РУХ ДО СВОБОДИ

Борис ЛОЗНЯНСЬКИЙ

Фото О. Литвиненка

БОРОТЬБА ТІЛЬКИ РОЗПОЧИНАЄТЬСЯ

Новітня епоха української нації вимагає осмислення й окреслення напряму руху до свободи. У кожного з нас має бути закарбована моральна ідея обов’язку перед історією, своїми пращурами, дідами й батьками та майбутніми поколіннями. Українське суспільство, одержавши незалежність у 1991 р. ще ні теоретично, ні практично не сформувало цілісного погляду на державу, її устрій та ідеологію, за якою маємо жити. У цьому контексті, за великим рахунком, треба визнати, що українцям досі так і не вдалося збудувати державу в її закінченому вигляді.

Російська федерація як цементуюча сила радянської імперії зразу ж після розвалу Союзу стала докладати неймовірних зусиль, аби відновити свої володіння. І найбільшого тиску на всі сфери суспільного життя зазнають (і ще довго зазнаватимуть) Україна, Білорусь, Грузія, Молдова, інші колишні союзні республіки. Найбільшого розмаху набрала битва за Україну, і вона ведеться із застосуванням різних методів.

Очікувана, але раптова свобода стала оманливою для українців, бо люди не знали, що робити з тією незалежністю. Але народ виявив одностайність у відокремленні України від імперії й проголосував за незалежність.

Одразу ж розпочалася непримиренна боротьба між вищим керівництвом країни, яке сповідувало комуністичні ідеали й російську спрямованість, та українським народом, який ковтнув трохи повітря свободи, але йому зразу ж його перекрили. Поступово, але впевнено народ протестував, і нарешті все його незадоволення вихлюпнулося під час акцій Помаранчевої революції.

Та виявилося, що й революційні події не були спроможні вирішити проблему здобуття реальної незалежності. Жоден президент, жоден уряд, жоден парламент не став національно-демократичним. **Стало зрозуміло, що боротьба за українську свободу ще попереду, вона тільки розпочинається.**

Настав важкий перехідний період, коли розпочався шалений антагонізм усіх проти всіх, що його відкрито підтримує Росія. Народ починає розуміти, що боротьба в цей перехідний період не може бути пущена на самоплив, а тому для досягнення своєї мети треба ретельно готуватися. Найперше потрібна фундаментальна національна ідеологія формування суспільної свідомості для утвердження національних цінностей і убезпечення країни від ворогів.

У перехідний період кожен українець вчитиметься самостійно заробляти на життя і одночасно відстоювати свої права й свободу. Ось коли українець буде готовий відповідати за своє життя, до нього прийде усвідомлення, що він дозрів стати господарем у своїй країні і вже свідомо зможе обирати й наймати владу для управління державою.

Необхідно готувати соціальний ґрунт, на якому виростатиме нове покоління, позбавлене впливу чужинської ідеології, й на політичну арену вийдуть нові політики, які сповідуватимуть національні й загальнолюдські цінності. Коли кожна людина відстоюватиме свою гідність, тоді відтвориться політична культура й з’являться політики, які професійно захищатимуть інтереси простої людини, інтереси нації й своєї держави, а не власні чи корпоративно-партійні.

Саме тепер потрібно братися за формування реальної національної політичної еліти, бо процес цей досить тривалий. Перехідний період, у якому формуватиметься нове покоління, триватиме, як мені вже доводилося писати в економічних розробках, до 2025—2030 років. Бо для оздоровлення, оновлення суспільству необхідні зміни не менше двох-трьох поколінь.

Українська нація хвора не тільки фізично, а й духовно. І великих сил треба докласти, аби пізнати з першоджерел правдиву українську історію, повернути народові культуру й віру.

А для цього треба мати сміливість проявити волю і заглянути правді у вічі й назвати справжні причини недуги. Треба видобути з глибини українського єства й задіяти мобілізуючу силу, яка здолає всілякі перешкоди на шляху саморозвитку української нації.

НЕ ЗАБУВАЙМО Й БУДЬМО ОБЕРЕЖНІ

Аби розвіяти деякі сумніви щодо наших можливостей, покажу на конкретних цифрах і реальних фактах, яку роль відігравала Україна в колишньому Союзі.

Згідно з переписом 1929 р., 188,4 млн. населення СРСР за національним складом поділялося так: українці — 81 млн. 195 тис. (43,1 %), росіяни — 77 млн. 791 тис. (41,3 %), білоруси — 4 млн. 739 тис. (2,5 %), казахи — 3 млн. 968 тис., узбеки — 3 млн. 905 тис., татари — 2 млн. 917 тис., євреї — 2 млн. 600 тис., грузини — 1 млн. 821 тис., турки — 1 млн. 707 тис., вірмени — 1 млн. 568 тис., мордва — 1 млн. 340 тис., німці — 1 млн. 239 тис., чуваші — 1 млн. 117 тис., таджики — 979 тис., поляки — 782 тис., туркмени — 764 тис. Посідаючи у світі 42 місце за територією й 16 місце за чисельністю населення, Україна з виробництва низки найважливіших видів промислової та сільськогосподарської продукції була найбільш розвинутою країною планети. Тодішня планова система з її сильною централізацією давала можливість перерозподіляти ресурси з української економіки в інші союзні республіки і найперше у Російську Федерацію. За своїм інтелектуальним і ресурсним потенціалом український народ завжди був донором для Росії.

Після війни у всьому колишньому Союзі небачена розруха, великі економічні й культурні центри Російської Федерації потерпають від нестачі енергоресурсів. У 1946—1950 рр. на території України знайшли газ, свердловини росли як гриби після дощу. З Дашави та інших місць терміново проклали потужні трубопроводи насамперед до Москви та інших міст Росії, одержали український газ і країни Прибалтики та Білорусь. Насамкінець українцям дозволили прокласти трубу до Києва, що й здійснили селяни вручну на всьому протязі трубопроводу. В той час половину союзних потреб газу забезпечували українські родовища. Подібне відбувалося з вугіллям, особливо коксівним, та з продуктами харчування. Одним із пріоритетів українських вищих керівників було щорічне прохання до московського керівництва, щоб не збільшували планів закупок сільськогосподарської продукції, особливо тваринницької, до загальносоюзного фонду (він весь ішов на потреби Російської Федерації).

У 1950 р. Україна давала майже 30 % загальносоюзного видобутку вугілля, 54,2 % коксу, 33,2 % залізної руди, 47,8 % чавуну, 30,6 % сталі, 38,4 % металургійного устаткування, 71,6 % цукру-піску й т. ін. На власній сировині й ресурсах Україна нарощувала виробництво для задоволення потреб усієї Радянської імперії і виробляла у 1981 р. 52 % залізної руди, 29,7 % прокату чорних металів, 19,4 % мінеральних добрив, 23,7 % шкіряного взуття. Державні закупівлі продуктів сільського господарства України в загальносоюзних обсягах становили: цукрового буряка — 59,3 % картоплі — 19,8 %, овочів — 24,6 %, худоби і птиці в живій вазі — 21,7 %, молока й молочних продуктів — 23 %, яєць — 19,9 %. Валова продукція сільського господарства республіки в загальному обсязі країни становила 22,6 %.

Високорозвинена економіка України зумовлювала її багатогранні зв’язки з усіма союзними республіками, вона надавала значну економічну допомогу більшості з них, і насамперед Росії. Постачання сировинних і енергетичних ресурсів, промислової продукції й товарів народного споживання, допомога в будівництві господарських і соціально-побутових об’єктів, кооперація у виробництві, розробка проектної документації, підготовка фахівців — ось далеко не повний перелік форм допомоги України союзним республікам. Фахівці та кваліфіковані робітники працювали на найважливіших будовах Союзу, починаючи з перших п’ятирічок і до останніх днів перебування в складі Союзу.

Українська РСР брала безпосередню участь у промисловому освоєнні природних багатств Сибіру й Далекого Сходу, в підйомі сільського господарства Нечорноземної зони РРФСР, вносила вагомий вклад в економічний розвиток усіх союзних республік, але основна частка виробленої в Україні продукції припадала на Російську Федерацію.

Україна поставляла до РРФСР понад 3/5 всієї продукції, яка направлялася в усі республіки Союзу, у тому числі в значних кількостях продукцію чорної металургії, машинобудування, хімічної промисловості. Досить істотний внесок підприємств України в будівництво великих об’єктів на території РРФСР. Так, у зведення Цимлянської ГЕС і Волго-Донського каналу вкладена праця колективів Новокраматорського заводу важкого машинобудування, Єнакіївського й Краматорського металургійних заводів, Макіївського трубного, Краматорського цементного й багатьох інших заводів України. Праця українських робітників, техніків та інженерів вкладена у створення таких об’єктів, як Волзький автозавод у Тольятті та Камський автозавод у Набережних Човнах, Братська і Саяно-Шушенська ГЕС, нафто- і газопромисли Поволжя й Західного Сибіру, Байкало-Амурська магістраль. Лише на цій станції за 1974—1982 рр. виконано будівельно-монтажних робіт більш як на 67 млн крб., введено в експлуатацію близько 60 тис. кв. м загальної площі житлових будинків і низка інших об’єктів. В Україні було сформовано спеціальні будівельні підрозділи, які постійно працювали на спорудженні Байкало-Амурської залізничної магістралі, будівництві об’єктів Західно-Сибірського нафтогазового комплексу в Тюменській області, прокладали газопроводи на території трьох союзних республік, надавали шефську допомогу одинадцяти областям Нечорноземної зони Російської Федерації. У складі будівельно-монтажних загонів працювали на спорудженні об’єктів у зоні БАМу 800 осіб, на будівництві житла для нафтовиків Західного Сибіру — 1200 осіб і стільки ж на будівництві доріг і комунікацій у цьому районі.

У Тюменській області будівельники України освоїли за 1981—1982 рр. 80 млн. крб. будівельно-монтажних робіт, побудували і ввели в дію 74 тис. кв. м загальної площі житлових будинків із конструкцій, виготовлених і поставлених республікою в спеціальному “північному” виконанні.

Україна споруджувала газопроводи на території Російської Федерації (Челябинськ—Петровськ, Уренгой—Новопсков, Уренгой—Петровськ і ін.), на території Білорусі (Мозир—Броди, Торжок—Мінськ—Іваневичі), на території Молдови (Роздільна—Ізмаїл, Чадир—Лунга). За 1973—1982 рр. лише на будівництві газопроводів територією Російської Федерації, Білорусі й Молдови виконано будівельно-монтажні роботи на суму понад 115 млн. крб. та введено понад 870 км магістральних газопроводів.

Україна надавала допомогу кадрами всім республікам. Так, за 10 років (1973—1982) тільки в порядку організованого набору робочої сили для підприємств за межами України спрямовано з усіх областей близько 160 тис. осіб. За цей період до Російської Федерації й Казахстану переселено з України понад 24 тис. родин.

Щорічно в складі студентських будівельних загонів значна кількість юнаків і дівчат з України працювали на будовах інших республік. Тільки в 1982 р. на найважливіші будови за межі республіки було направлено понад 21 тис. студентів, які працювали в трьох союзних, чотирьох автономних республіках, 21 області й краї, з них понад п’ять тисяч осіб у Нечорнозем’ї Російської Федерації.

Щорічно 3—5 тис. випускників професійно-технічних училищ України отримували направлення на роботу за межі республіки. Найбільша їх кількість трудилася на спорудженні об’єктів фосфорної промисловості Казахстану, на будівництві Південно-Якутського вугільного комплексу, Західно-Сибірського нафтогазового комплексу та брала участь у зведенні об’єктів Олімпіади-80.

Звичайною справою була підготовка кваліфікованих кадрів для багатьох республік в інститутах України: Київському, Донецькому, Харківському політехнічних, Дніпродзержинському і Краматорському індустріальних, Дніпропетровському і Жданівському металургійних, Дніпропетровському і Криворізькому гірничих.

Україна надавала безкорисливу односторонню допомогу, яка коштувала величезних зусиль українського народу, не отримуючи заміни своїм трудовим і матеріальним ресурсам від жодної союзної республіки. Україна була в складі Союзу високорозвинутою європейською державою.

Із кожною п’ятирічкою з української території вичерпувалися невідтворювальні сировинні ресурси, й на початку незалежності молода держава вже сама потребувала донорського вливання.

Між Україною й Російською Федерацією помінялися політичні й економічні відносини: якщо раніше українці власні ресурси віддавали безкорисливо, то тепер росіяни надають такі ж ресурси, але за світовими цінами, диктуючи при цьому жорсткі політичні умови. Водночас росіяни і далі прибирають до рук майно на українській території.

Усім стає зрозуміло, що націонал-демократичним силам треба об’єднатися, полишивши власні бізнесові й партійні дріб’язкові справи заради спільного загальнонаціонального, загальнодержавного інтересу. Таке стратегічне завдання стоїть сьогодні перед усім українським суспільством.

“Держав без ідеологій не буває: немає своєї — буде чужа”.

СВІТ І АНТИСВІТ

Олександер ШОКАЛО

Фото Олександра Литвиненка

ПАРАЛЕЛЬНІ СВІТИ

Паралельність людського світу виявляється в антиномії: світ—антисвіт, система—антисистема, творчість—споживацтво, продуктивна праця—чужоїдство (паразитизм), воля—підневільність, життя—існування, етнічний тип—химера. Таке руйнівне роздвоєння етнічної системи здійснюють як зовнішня влада (імперія), так і внутрішнє антисистемне, паразитуюче утворення (держава в державі). До активізації темних паразитуючих сил і утворення ними паралельного антисвіту спричинює згасання віри в життєтворну силу світла, занепад волі й моральності.

З цих причин Український світ зазнав переділів Московським царством і Польським королівством, Російською й Австро-Угорською імперіями, був переділений кордонами й завісою дезінформації під час владарювання комуно-більшовицької імперії — СССР. (Космополітичний комуно-більшовизм поглинав слабокеровані країни й розколював сильні. За участю спровокованого комуно-більшовицьким інтернаціонал-фашизмом італійського, німецького, угорського та інших виявів націонал-фашизму було розв’язано Другу світову війну, в результаті якої найорганізованішу в Європі німецьку націю було розколото навпіл, а Європу поділено на два антагоністичні табори. Комуно-більшовизм спричинив процес розколу етнічних світів і в Азії, почавши з Кореї та В’єтнаму). Поглинувши Україну, комуно-більшовицька імперія поділила українців на “совєтскій народ” і “врагов народа”, які були приречені на концтабірне існування чи на внутрішню й зовнішню еміграцію. Ті, які втратили волю й піддалися владі “байстрюків і бандитів”, втратили віру в себе й хліб — самовільно позбулися духовної й біологічної основ життя. Голодомор заневолив народ остаточно й завдав нищівного удару по генофонду нації. Внаслідок тих деформацій український етнічний соціум лишається почленованим на східняків (“москалів”) і західняків (“австріяк”) та ще на діаспору, яка також носить у собі сліди деформації.

Наслідком історичного переділу став синдром меншовартості переважної частини українців, у яких найдужче деформовано духовно-генетичний тип. Переділ досі озивається в вірнопідданському обстоюванні галичанами “культурної Австро-Угорської імперії” та римської церковної орієнтації, а частиною східняків (серед них переважають завезені росіяни) — “сильної Російської імперії” й візантійського православ’я. Зацикленість на ганебному минулому гнітить і позбавляє народ власної гідності. Цим українці дуже подібні до африканців із колишніх англійських і французьких колоній, які досі сперечаються між собою, хто з них культурніший: ті, що були під Англією, чи ті, що під Францією. Підневільність, рабство (сервілізм) — живуча пошесть. А починається її поширення в народі від зверхників.

ПІДНЕВІЛЬНІСТЬ

Підневільність в українському політикумі утверджувалася ще з руських князів, які правили підвладним народом і самі були в васальній залежності від людоторговців. Прислужництво української верховної влади з приреченою відвертістю сформулював Б. Хмельницький: “...Я вільний собі і кому захочу буду васалом, і кому захочу буду служити”. Ось тип володаря-холопа, і саме цим найвірогідніше можна пояснити, чому гетьман так і не зміг вивести український народ на шлях власної політичної волі, а лише борсався в виборі чужого зверхника над собою. Сервілізм послідовно впроваджували в українське життя “Переяславська рада” Хмельницького, “Чорна рада” Брюховецького, “Центральна рада” Грушевського, і цю лінію далі веде нинішня Верховна Рада. Раб потребує не волі, а зручнішого хомута.

Нині сервілізм став особливо масовою пошестю й виявляється в тотальній моральній кризі влади й суспільства. Підневільну роздвоєність етнічної свідомості, що сформувалася в народу, розділеного двома антагоністичними монархіями, а потім комуно-більшовицькою імперією, експлуатують тепер певні сили, провокуючи можливість політичного поділу України на Східну й Західну. Все це стає поживним ґрунтом для утвердження антисистемної “держави в державі” — паразитуючого утворення, яке породило в українському соціумі новітній паралельний антисвіт за ширмою т. зв. демократії. На основі “совкового” сервілізму — психо-соціального типу, сформованого тоталітарною “совєтчиною”, легко прищепився вірус неолібералізму — ліберальної вседозволеності й фінансової диктатури, яка вивільняє руйнівні сили зла, розтліває соціальне середовище й розмиває межі паралельних світів, озвучуючи через люмпенінтелігенцію блюзнірську тезу: чим більше в нас буде багатіїв, тим багатшою стане Україна. Але не приховати роздвоєння соціуму на владу й народ: влада живе для самої себе, а народ кинуто напризволяще.

Паралельні потоки звезених до столиці людей під жовтогарячими й синіми прапорами в пору, коли земля просить господарських рук, — також яскравий приклад паралельності буття в українському суспільстві: партії прикривають свої владно-фінансові інтереси імітацією “політичної волі мас”, а насправді чинять наругу над людською волею.

ВОЛЯ

В Україні жодна з партій не є носієм політичної волі як свідомого волевияву громадян, і навіть не можуть вони на те претендувати своєю абсурдною множинністю. Одвіку воля — це правдиве рішення всенародного віча, яке досягається в синергізмі колективної думки й якого потім дотримувалися всі. Але вічова воля як феномен звичаєвого права і політичний механізм самоуправління суспільством працює тільки в системі національної влади. А нинішнє українське громадянство ніяк не спроможеться на свій політичний волевияв у творенні національної держави як системи власного соціального ладу в суспільстві. Нині право на політичну волю привласнила влада антисистемної “держави в державі”, тому й рішення її не стосуються суспільства, а спрямовані на забезпечення власного добробуту. Існуючи в паралельному антисвіті, влада тієї антисистемної держави переживає час від часу свої кризи, викликані переділом власності між її гілками та кланами. І кожна з тих гілок ігнорує рішення одна одної, а народ дедалі послідовніше ігнорує їх усіх, хоч йому й нав’язують силоміць роль статиста в політичному театрі абсурду. Найпромовистішим свідченням безвідповідальності влади, популізму й партійної заанґажованості та відсутності в країні національної державницької ідеології став підконтрольний двом іншим запартизованим гілкам влади Коституційний Суд, який, за Основним Законом, повинен контролювати їх. Суд, якого не обирає народ, а призначають за квотами, стає позаконституційною сервісною службою, що обслуговує свавільну й безкарну владу “держави в державі”. Недієздатність права сприяє масовій злочинності на всіх соціальних рівнях. Це вже тотальна криза всього суспільства. Та антисистемна влада й надалі підмінює державницьку політичну волю ліберальною сваволею, т. зв. свободою, яка нібито забезпечує розвиток. Насправді розвиток забезпечує не ліберальна вседозволеність паразитуючої антисистеми, а свідома життєва воля індивіда й політична воля нації, заснована на традиції природного права — “явища національного духу” (П. Юркевич).

ІДЕЯ, ІДЕОЛОГІЯ, СТРАТЕГІЯ

Життєтворне осердя національної традиції становлять ***національна ідея й ідеологія***, без яких настає тотальна деморалізація, бездіяльність влади й суспільства загалом. ***Ідея*** — це те високе світло, до якого прагне людина й заради чого живе, реалізуючи в собі всеєдину програму. ***Національна ідея*** — духовно-соціальна програма нації, а ***державницька ідея*** — політична гарантія реалізації нацією своєї духовно-соціальної програми. ***Національна ідеологія*** — система традиційних духовно-соціальних орієнтирів і суспільно-правових норм, яка забезпечує державотворення. **Держав без ідеологій не буває: немає своєї — буде чужа.** За відсутності в країні офіційної державницької ідеології її функцію виконує культура як система традиційної духовної орієнтації й самовідтворення нації, але при цьому нація не підніметься за межі етнографізму до державотворення. Національна ідея й ідеологія є сутнісними ознаками й провідними силами стратегії розвитку нації й держави. Нерозривна ***триєдність національної ідеї, ідеології й стратегії*** забезпечує моральну зрілість, консолідацію соціального єства (так триєдність істинної думки, правдивого слова й добродіяння забезпечує моральну зрілість людської особи), і відтак нація творить себе й свою державу — систему власного ладу. В Україні відсутні не тільки національна ідеологія й стратегія, а й національна ідея зависла інтелектуальною абстракцією, через що й не спрацьовує. І ось уже певні кола запропонували на найближчі п’ять років національною ідеєю вважати футбол. Догралися!

ІМПЕРАТИВ СВІТЛА

Для самовідтворення, саморозвитку людського індивідуального й національного єства необхідне співвідношення творчого й відтворюючого, духовного й матеріального, світлоносного й поглинаючого, внутрішнього й зовнішнього в пропорції близько 2 до 1. Порушення в людському світі цього всесвітнього принципу життєтворної взаємодії енергії світла й речовини призводить до того, що продуктивна частина суспільства, яка становить близько 2/3 населення країни (колись в Україні це була хліборобська верства — становий хребет, основа генофонду нації), живе в бідності, бо користується тільки 1/3 національного багатства, а споживацька, в тім числі й паразитуюча, меншість, яка становить менше 1/3 населення, володіє більше 2/3 національного багатства. Чому так сталося? Ще комуно-більшовицький режим ліквідував трифункціональну систему національної економіки, коли суспільство саме виробляло, саме реалізовувало вироблене через ринок і розподіляло отримані доходи. За комуно-більшовизму суспільство виробляло, а результатами праці розпоряджалася на свій розсуд тоталітарна держава. Поділивши Союз на васальні квазідержавні утворення, новітня максі-номенклатура піддала приватній капіталізації колективно надбаний капітал, природні ресурси й особисті заощадження громадян — усе національне багатство; засудила “сталінізм” (так персоніфікували комуно-більшовицький фашизм) і замінила ідеологію однопартійного тоталітаризму на багатопартійний лібералізм. Цей новітній паралельний антисвіт мімікрує, пристосовуючись до т. зв. західних демократій. Та хоч комуно-більшовицька імперія як глобальна антисистема й переформатувалася в новітніх умовах у “незалежні національні держави”, але суть антисистемної влади у квазідержавних утвореннях не змінилася. (Свіжий приклад: агресивна реакція Москви на спробу Естонії звільнити свій культурний простір від мілітарного символу імперії). На зміну комуно-більшовицькому партійно-ідеологічному тоталітаризму прийшов цинічний фінансовий утилітаризм, який контролює територію колишньої імперії. Колишній антисвіт існував під прикриттям “морального кодекса строітєля коммунізма” й “совєтского інтернаціоналізма”, а нинішній аморальний номенклатурно-кримінальний паралельний антисвіт існує під прикриттям “національних інтересів незалежної держави”.

У паралельному антисвіті “держави в державі” весь національний ресурс перебуває в тіні задзеркалля. Тому в партійних дзеркалах не розгледите правди — там усе бачиться навпаки, “через облудні призми всяких партій” (М. Гоголь). Так абсурдною множинністю партій, які насправді не є політичною силою суспільства й носіями національної ідеології, приховує свою антисистемну, антилюдську суть паразитуюча “держава в державі”.

Вийти з цієї тотальної духовно-соціальної кризи можна тільки завдяки ***триєдиній системі духовно-соціальної орієнтації*** (національна ідея, ідеологія й стратегія) та ***триєдиній системі національної економіки***, в якій нерозривно поєднуються функції виробництва, продажу виробленого й розподілу результатів праці в інтересах цілого суспільства. Ці ***духовно-соціальні й економічні засади є основою національної політики — системи оптимального управління суспільством***, яка волею нації убезпечує країну від розколу на паралельні світи.

Спільна системна діяльність усіх продуктивних сил створює високоенергетичне синергічне поле, у світлі якого антисвіт втрачає свою тіньову силу й стає звичайнісіньким тліном. Антисвіт — це чорна діра чужоїдства, яка поглинає продуктивну силу людського світу й утримує його в стані животіння та запаморочення, але антисвіт має короткий вік, тому його адепти надто агресивні в своїй захланності. А кожен етнічний світ є виявом Усеєдиного Світу, і він безвічний духовною наповненістю людського життя, наснаженого світлою силою творіння.

СКЛИКАЄМО ЧИТАЦЬКЕ ВІЧЕ!

Тижневик “Слово Просвіти” скликає читацьке віче. Ми хочемо почути з вуст наших читачів ті болючі теми сьогодення, які мають стати провідними на шпальтах нашої газети. Отож просимо відповісти на запитання:

1) Чи задовольняє Вас наша рубрика “Політика”? Коментарі яких політиків і громадських діячів хотіли б там бачити і з якої тематики?

2) Які проблеми соціально-економічного плану варто висвітлювати на сторінках просвітянського тижневика?

3) “Четверта хвиля” на шпальтах “Слова Просвіти” — чи можемо байдуже спостерігати за тим, як мільйони українських громадян розвіюються світами?

4) Чи задовольняють Вас літературні й мистецькі рубрики і їхнє наповнення, з ким із українських мовознавців, письменників, художників, акторів, режисерів, критиків хотіли б зустрітися на сторінках тижневика?

5) Автори й журналісти “Слова Просвіти”. Назвіть кращі публікації, теми, зверніть увагу на їхню географію.

6) Якби головним редактором були Ви, то робили б зовсім іншу газету. Яку?

7) Ілюстрації на наших шпальтах. Чого бракує? Що і кого хотіли б бачити на світлинах?

8) Як часто й уважно читаєте нашу газету? Ви — передплатник, купуєте її постійно в кіосках, читаєте в бібліотеці, випадково побачили наше видання і зацікавилися ним. Як довго триває наша співпраця?

9) Чи не видаються Вам наші публікації занадто складними, чи маєте мовні зауваження, чи задовольняє Вас обсяг публікацій? Як ставитеся до матеріалів із поміткою “Далі буде”?

Із вдячністю приймемо всі Ваші зауваження та побажання, критику і поради, опублікуємо Ваші листи у спеціальних випусках “Читацького віча”.

КОЛИ БУДЕМО НАСТУПАТИ?

Василь СІХОВЕЦЬ,
м. Соснівка
Львівської обл.

Вирішив відгукнутися на читацьке віче. Не подобається мені оте “захистимо”. “Захистимо Україну”, “Захистимо Шевченка”, “Захистимо рідну мову”. Чому ми весь час захищаємося? Коли будемо наступати й завойовувати інформаційний простір, українську Україну, душу українця-малороса, душу неукраїнця в Україні?

А тепер відповіді на поставлені питання.

1. Задовольняє. А про політиків і громадських діячів вирішуйте самі.

2. Проблеми соціально-економічного плану, як і всі інші, виростають із бездуховності. Усі наші проблеми, чи то окремої людини, чи держави (народу) загалом — це проблеми блудного сина (на мою думку). Насамперед необхідно висвітлювати проблеми духовності. А духовності без віри в Бога немає (знову ж таки, на моє переконання).

3. “Четверта хвиля” — трагедія, як і всі попередні. Це обезкровлення народу. Треба бити на сполох і добиватися повернення на Батьківщину наших учених, митців, рядових українців шляхом створення умов і обміну — українці із Росії в Україну, а росіяни з України в Росію. Звичайно, на добровільних засадах за відповідних міждержавних угод.

4. Задовольняє. З ким зустрітися? Із українцями та кращими представниками інших народів, батьківщиною яких стала Україна.

5. Запам’яталися статті В. Войтенка. Але не знаходжу в них причин того, про що йдеться. А причина, мені здається, у бездуховності. Івано-франківця Володимира Ференца, Світлани Орел із Кіровограда. До речі, чому “Просвіта” мовчить про оті кіровогради — пережитки комуністичної доби? Биймо на сполох. Повертаймо старі назви або даваймо нові. Дякую за статтю “Якщо нам не байдужа доля дітей і онуків” професора Івана Ющука у числі 13 “СП”, за “Доповідну...” Юрія Іллєнка, за “Розп’яття...” В. Герасимчука, “Русалчину заводь” Наталі Дзюбенко, за статті Олега Романчука. До речі, даю відповідь на його запитання “Хто ми й чому так вийшло?” (“СП” ч. 11) словами із 127-го псалма. “Коли Господь та не будує дому, — дарма працюють його будівничі. Коли Господь не зберігає міста, — дарма пильнує сторожа”. Статті Петра Антоненка, Уляни Глібчук, Михайла Курика, “Хронограф” Юрія Шаповала. Навіть Степан Наливайко та Ігор Каганець надають цікавого, хоч дещо дискусійного забарвлення тижневику. Хай вибачать мені не названі автори. Але повірте, поганої статті чи матеріалу в газеті для мене просто немає.

6. Слава Богу, що я не головний редактор, а то б ніхто газети не читав. Кожному своє.

7. До ілюстрацій ставлюся байдуже, хоч розумію, що без них газета була б, як страва без солі.

8. Читаю уважно і все. Це не означає, що я всеїдний. Деякі газети чи журнали я навіть до рук не беру. Передплачую “СП із першого року видання. Від міського товариства “Просвіта” передплачую газету вже багато років для шкіл і бібліотеки.

9. Ні, не складні. А мовні зауваження маю. Про них я уже вам писав. Страх Божий як не люблю отих *нонсенсів, віртуальної ексклюзивності, марґінесів* і т. ін. Отого Sekond-hendівського мотлоху не хотів би бачити на сторінках улюбленої газети. Наша мова настільки багата, що може обходитися без *консенсусів і електоратів.* Бідна лише мова тих авторів, які не хочуть знайти українських відповідників отим іншомовним запозиченням. Маю ще два зауваження. Де в Україні є місто Сєверодонецьк? Немає і Сєверного Дінця. Є Сіверський, а це небо і земля. До “Далі буде” ставлюся нормально. Якщо статті чудові, то чому не продовжити теми.

Побажання:

1. Великого накладу.

2. “Просвіті” мати власний телеканал або хоч би годинну передачу на телебаченні, щоб виховувати з нас, громадян українських, патріотів, щоб навчити нас говорити. Навіть дехто в урядових колах і в стінах ВР не знає, що гривня жіночого роду, а про рядових урядовців мовчу. Навіть учителі української мови “стірають, виносять мусор”, а наголос ставлять так, що хоч падай. А яка лексика наших студентів? Як у Покальчука й Андруховича. Ви просили — я написав. А тепер я прошу — не друкувати. Маєте і так що оприлюднити.

Від редакції. А ми надрукували, бо думки Ваші, пане Василю, цікаві. Дякуємо.

СВОГО ПРОТЕСТУ ВИСЛОВИТИ НІДЕ...

Гнат БІЖИК,
м. Нова Каховка
Херсонської обл.

Я висловлюю вдячність усім працівникам редакції за те, що вони спільно зі своїми читачами-прихильниками творять національно-патріотичну газету.

На прохання редакції хочу в “Читацькому вічі” висловити свої міркування.

1. Про формат статей. Хотілося б, щоб статті були коротшими й написані доступнішою мовою.

2. Члени “Просвіти” на місцях хотіли б бачити у своїй газеті статті інструктивного змісту, в яких провід “Просвіти” спрямовував би роботу місцевих осередків, давав поради й ставив вимоги у розв’язанні злободенних питань.

3. У дуже складному становищі опиняються читачі під час підготовки до виборів. Тому хотілося б, щоб газета спрямовувала діяльність національно-патріотичних сил на об’єднання своїми розумними статтями (а працівники редакції переконливі статті писати вміють), гасила між ними “гризню”, а читачам давала поради, хто з лідерів і їм підпорядкованих партій заслуговує на підтримку.

4. Діяльність “Просвіти” на теренах Західної України в період між Першою і Другою світовими війнами була спрямована не тільки на виховання патріотизму, а й на утвердження здорового способу життя. Завдяки “Просвіті” й Греко-Католицькій Церкві там було повністю викорінено пияцтво. Тому хотілося б, аби в газеті частіше з’являлися статті про матеріальну й моральну шкоду, якої завдає сім’ї, нації наркоманія, пияцтво, куріння.

5. Від слів “безпритульні діти” щемить серце. Це явище викликане аморальністю молодих людей. До жахливого стану дійде наш народ, коли молоді матері й далі викидатимуть народжених дітей, а інших — органи держави змушені будуть позбавляти права материнства. Тому статті на цю тему вкрай необхідні.

У нашому місті (й не тільки) українських, тим більше національно-патріотичних газет немає. Свій протест нам висловлювати ніде. Тому прохання до вас цікавитися самим виховною роботою у школах і писати про це в статтях, і частіше приймати до друку листи з місць про наболілі питання.

Ми щиро дякуємо газеті за невтомну боротьбу на захист української мови. Статті на цю тему завжди актуальні, дають нам наснаги у цій боротьбі.

ГАЗЕТА ЕЛІТНОГО МИСЛЕННЯ

Надія НАУМЕНКО,
м. Дніпропетровськ

Після ВНЗ із сім’єю я 20 років жила в Росії, повернулася в Україну в Дніпропетровськ 1992 року. Але ж я не знала, що в нас є газета “Слово Просвіти” і що її треба читати, що вона, як повітря, необхідна в кожній сім’ї, і дуже боляче за тих, хто й досі цього не розуміє і не читає її. Хотілося б, щоб вона була відома найширшому колу читачів. Я передплачую її вже 2 роки, після Помаранчевої революції. Чому не рекламують газети? Чому не розповсюджують, ну хоч би розповідали про неї школярі, а там хтось зацікавиться. Хіба немає патріотів від душі, щоб їх організувати?

Коли я перечитувала газету, то статті про мову П. Мовчана, А. Погрібного й інших обов’язково давала читати сусідам, щоб зрозуміли, що треба переходити на рідну мову. Але це продовжувалося не довго. Затихло. Чому? Невже не розумієте, що зупинятися не можна? Книги Погрібного де взяти? Та чи доступні вони кожному? Щоб читати книги — треба терпіння, а воно не у всіх є. А статті в газеті — це як краплі в душу, кап, кап, а там і повна склянка. В кожному числі газети повинні бути статті про необхідність розмовляти рідною українською, — мовою землі, природи, де ти живеш.

Що кожній людині треба нею говорити, доводити, що це здоров’я для неї, що це мир і злагода в державі, що це зітре відмінності між селом і містом, які виникли на мовному ґрунті, протистояння, зверхність нерозумна міських над сільськими, що це відродить історію України в душах всіх українців і т. ін. Ось на ці теми треба звернути увагу передусім, бо мова — основа життя людини і будь-яких стосунків у суспільстві, економічних також.

Економіка й мова — як дух і тіло невід’ємні. Але ж не стисло, а дохідливо доносити це до людей, особливо листи читачів, вони сприймаються простіше.

А тепер відповім на запитання, хоч частково вже відповіла:

1. Як на мене, то “Політика” задовольняє, але як прихильник правих сил із жадібністю шукаю про дії УНП, Руху, Куну, “Свободи” й інших безпосередніх коментарів, — що вони роблять, щоб кількість їхніх прихильників збільшувалася, особливо в східних і південних областях, і чому вони й досі розділені, — час об’єднуватись.

Потрібен Дух український, але що робиться, щоб оживити людські душі? Нехай зараз уже що-небудь роблять, а не тільки перед виборами. Бо складається враження, що всі сплять. Як будемо спати, то все проспимо. Всьому свій час, а зараз треба Юлії допомагати, а не гордитись кожному поодинці.

2. Тут я помовчу, бо інші багато говорять.

3. Дуже болюча тема, але, на мій погляд, через брак духовності. Матеріальне — на першому місці. “Комуністичне” вимели з душ (слава Богу), а Бога ще не дали, ось і порожньо в душах. А пустим місце не буває. Туди “пошлятина” заповзає. Виховання патріотизму відсутнє.

А ще тому, що стіни “тюрми СРСР” відкрились, ось і захотілось побігти деяким, але чому не повертаються? Отут проблеми, їх треба досліджувати і повертати, збирати українців додому.

4. Про письменника, коротко біографію і уривки з романів хоч на одну сторінку, буде набагато цікавіше.

5. Це А. Погрібний, на мовну тему.

6. Я б її робила 4-ох шпальтовою і щодня, але щоб була всім доступна: 1 сторінка — політика, 2 сторінка — про мову, 3 — літературний уривок, 4 — різне.

7. Зауважень немає.

8. Передплачую уже 2 роки, на весь рік, після Помаранчевої революції.

9. До матеріалів із поміткою “Далі буде” ставлюся спокійно. Для мене ці матеріали не складні, але коли даю сусідам, то чую: “Я там нічого не розумію”, я думаю, газета ваша для елітного мислення, а хотілось би простіше, щоб для всіх простих, особливо статті про мову.

А ще щоб були статті на духовну тему, що Закони Божі — Закони Природи, не як релігія, традиція, а як психологія. Всі класики, письменники добре знали Біблію, а ми чомусь відриваємо їх від Неї. Без Біблії не було б письменників, а ми про Бога говоримо, тільки як про традиції, які були на інтуїтивному рівні, коли ще люди не вміли читати.

ВІТАЄМО З ДНЕМ МАТЕРІ!

Фото О. Литвиненка

“У мовних турнірах перемагають усі”.

СЬОМИЙ МІЖНАРОДНИЙ КОНКУРС З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАВЕРШЕНО У ДВАДЦЯТИ ТРЬОХ КРАЇНАХ!

Юрій ЗАВАЛЕВСЬКИЙ,
заступник директора
Інституту інноваційних
технологій і змісту освіти,
м. Київ

У 2006—2007 навчальному році Інститут інноваційних технологій і змісту освіти організував участь у Міжнародному конкурсі з української мови дітей українців, які проживають за кордоном. Методисти Інституту підготували завдання для учасників конкурсу та розіслали їх через українські посольства.

На розгляд журі надійшли роботи дітей (за квотою не більше 60 кращих робіт від країни) із 23 країн: Бельгії, Білорусі, Вірменії, Грузії, Іспанії, Казахстану, Молдови, Естонії, Португалії, Польщі, Фінляндії, Росії (Татарстан, Єкатеринбург, Томськ, Петропавловськ-Камчатський, Башкортостан), Словаччини, Чехії, Сербії, Туркменістану, Узбекистану, Румунії, Латвії, Словенії, Німеччини, США.

Майже всі учні українських шкіл за кордоном виконали запропоновані завдання. Творчі роботи дітей приваблюють щирістю, безпосередністю і високим патріотизмом.

Журі визначило переможців Міжнародного конкурсу з української мови в кожній країні. Списки переможців для нагородження передано до Ліги українських меценатів, яка щорічно нагороджує переможців і призерів цього широкомасштабного і престижного мовного турніру.

РАЗОМ НАС БАГАТО

Володимир ЗАГОРІЙ,
генеральний директор
АТ “Фармацевтична фірма “Дарниця”,
доктор фармацевтичних наук,
професор, президент
Ліги українських меценатів

Ось і настав той приємний день, коли ми говоримо теплі подячні слова всім, хто допомагав нам провести вже сьомий мовний турнір. Маю передовсім на увазі добротворців із різних кінців світу, які своїми фінансовими пожертвами посилили потенціал нашого заходу. Наше підприємство, беручи на себе фінансову відповідальність за долю патріотичного марафону, не виявилося самотнім у цій важливій ролі. Прикметно й принципово важливо, що знову поряд із нами національна гордість України — АТ “Оболонь” на чолі з її президентом, людиною високих патріотичних імперативів Олександром Слободяном. Наші конкурсанти одержали від цього підприємства премій на суму 30 тисяч гривень. Як і в усіх попередніх турнірах, у ролі мецената виступає “Експрес-Банк”, де голова правління Юрій Джус. Як і торік, і позаторік, премії цього банку складають загальну суму 24 тисячі.

Як і в усі минулі роки, нас активно підтримувала українська діаспора. Ясна річ, кількість жертводавців у сьомому конкурсі з Канади була меншою, оскільки очолювана Надею Яцик Освітня фундація Петра Яцика, відмовившись фінансово опікуватися конкурсом, уже не приймала від людей пожертв і не видавала їм спеціальних посвідок для податкових пільг. Тому дехто не зміг вчасно зорієнтуватися, як внести пожертви на конкурс, одержавши довідку відповідного характеру. Ми це передбачали. І все ж жертводавців із діаспори вийшло навіть трохи більше, аніж ми сподівалися. Як і в попередні роки, маємо активну підтримку Союзу українок Австралії (голова Х. Сивенька-Бейлі, відповідальний секретар В. Домазар). Нинішнього року пожертва цієї української жіночої організації склала 19 тисяч 146 гривень. А Фундація українознавчих студій Австралії передала нам 5050 гривень.

Активно підтримали конкурс ветерани Української дивізії “Галичина”. Крайова управа Братства її ветеранів зі США (голова П. Буняк) передала на конкурс 7575 гривень, Крайова управа Канади (голова Л. Бабій) — 7575, а ветерани дивізії, об’єднані Крайовою управою в Австралії (голова Т. Андрушко) — 3721 гривню.

Наш давній приятель із канадського міста Тандер Бей Ілля Яремчук пожертвував для проведення конкурсу суму, еквівалентну 4356 гривням, а філія Суспільної служби українців Канади з міста Гамільтона (голова Тамара Дудка, відповідальний секретар Дарія Бродгед) 4000 гривень. Не лишила нас без своєї підтримки й наш добрий друг з Австралії письменниця й журналістка Леся Ткач, донька світлої пам’яті Дмитра Нитченка. На сьомий конкурс вона передала пожертву в розмірі 2525 гривень. І цього року підтримав наш патріотичний захід пан Михайло Миро з Канади — 1994 гривні. І цього року є поміж добротворців подружжя Олі та Юрія Татарків зі США — 783 гривні. Ми переконані, що на восьмий конкурс кількість пожертв неодмінно зросте — ми ведемо переговори з кількома харитативними організаціями в Канаді, які можуть узяти на себе справу збирання чеків із пожертвами на конкурс і видавання відповідних довідок для податкових пільг.

Серед меценатів конкурсу з України — голова Верховної Ради Олександр Мороз — 7000 гривень. Щороку виплачує премії переможцям мовного турніру росіянин за походженням і, на моє тверде переконання, справжній патріот України, відомий лікар-невропатолог, директор Інституту проблем болю Володимир Берсенєв (5000 гривень). До речі, Інститут проблем болю — співзасновник разом із Лігою українських меценатів премії ім. Анатолія Єрмака, яку ми разом із Володимиром Берсенєвим ось уже кілька років вручаємо переможцям літературного конкурсу “Що таке національна ідея та український патріотизм?” Не вперше підтримує наш конкурс фінансовими пожертвами відомий науковець, донька президента Української Головної Визвольної Ради Кирила Осьмака Наталія Осьмак, яка встановила премії на суму 3000 гривень. Висловлюючи найщиріші подячні слова на адресу багатьох ЗМІ за потужну інформаційну підтримку мовного марафону, маємо окремо подякувати двом із них і за їхні фінансові пожертви на премії конкурсантам. Це газета “Вісті” (головний редактор Б. Шинкарук) — 3000 гривень та “Народна газета” (головний редактор А. Шевченко) — 2000 гривень.

Окремо хочу сказати про ту важливу допомогу, яку надає організаторам конкурсу ще від його перших кроків академік Микола Жулинський. Будучи тоді віце-прем’єр-міністром із гуманітарних питань, він персонально опікувався мовним турніром, залагоджуючи навіть організаційні проблеми. Відтоді М. Жулинський також незмінно входить до Опікунської ради конкурсу, а очолюваний ним Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України, окрім книжкових видань для нагороди вчителів щороку виділяє також 1000 гривень для преміювання когось із педагогів. Не став винятком і нинішній рік.

Вважаю показовим такий епізод. Якось до виконавчої дирекції Ліги українських меценатів завітав молодий чоловік: “Хочу дати гроші на конкурс. Правда, не маю багато...” Це киянин Олександр Кажурін, який пожертвував на сьомий турнір 600 гривень. До речі, цими днями він уже вніс пожертву і на восьмий конкурс. (Я вважаю, що в цій справі мають панувати гласність і прозорість, і що ми повинні звітувати перед громадськістю про одержання та використання кожної гривні, кожного долара). Вперше маємо серед меценатів конкурсу і благодійну фундацію Михайла і Ярослава Стельмахів, яка встановила заохочувальну премію на суму 500 гривень.

Я зосередився тут тільки на іменах жертводавців. А всіх тих людей, яким ми маємо подякувати за важливу допомогу в організації та проведенні конкурсу, — надзвичайно багато. Це і педагоги, і журналісти, і письменники, і ціла група працівників Інституту інноваційних технологій та змісту освіти, очолювана Неонілою Шинкарук, і наш незмінний голова журі академік, доктор філологічних наук, професор Любов Мацько, і... — всіх не перелічиш. Справді, разом нас багато і разом ми багато можемо. І я впевнений, що наш гурт щодалі зростатиме.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИРОБНИК ПІДТРИМУЄ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРОЕКТ

Олександр СЛОБОДЯН,
президент ЗАТ “Оболонь”

Національний виробник, яким є наше підприємство, звичайно ж, не може бути байдужим до масштабних національних, із повним правом можна сказати, націєтворчих проектів на зразок цього мовного марафону. Це справді надзвичайно важливо, що він є, що в різних кінцях України, а також у діаспорі, школярі й студенти змагаються в знанні державної мови. Звичайно, це сприяє — і дуже відчутно — піднесенню її престижу і вихованню дорогоцінного почуття патріотизму. За сім років мовний турнір став надзвичайно престижним і популярним. І саме виходячи з цього, наше підприємство підтримує його.

Як поінформували нас організатори конкурсу, школярі, студенти й учителі, відзначені преміями АТ “Оболонь”, на сьогодні вже є у Криму і в Галичині, на Слобожанщині й на Донбасі, на Буковині й на Наддніпрянщині. А ще є вони і в Росії та в Казахстані, в країнах Балтії та в Молдові, в Білорусі й у державах Закавказзя.

Я твердо переконаний: надзвичайно багато в національному будівництві залежить не лише від влади, а й від громадськості, від тих, хто представляє недержавний сектор. Якби в нас було більше таких ідей, як Міжнародний конкурс з української мови, і якби ті ідеї втілювалися так наполегливо й послідовно, як це ми бачимо з нашим марафоном, то й ситуація з українською мовою, українською культурою в нас була б значно краща. Про владу за цієї нагоди я не говорю — до неї маємо особливі претензії, бо їй не вистачає політичної волі будувати повноцінну європейську державу. А всі такі держави (маю на увазі, скажімо, Великобританію, Францію, Німеччину, Чехію чи Польщу) — національні. Там ніхто не заїкається про другу державну мову, ніхто з політичного істеблішменту не запобігає перед сусідніми державами, не зневажає національної історії, не оцінює її крізь призму чужоземних інтересів.

А ще я твердо переконаний: нинішні школярі й студенти — це вже зовсім інше покоління. Це покоління або вже народжених у незалежній Україні, або тих, хто в зовсім юному віці зустрів цю важливу подію. Вони виростають і формуються вже за нових політичних умов. Ми можемо сприяти їхньому національному вихованню. Однією з таких можливостей для цього бачу наш конкурс. Пишу “наш”, бо почуваюся відповідальним за цю справу, як і за все, що відбувається у нашій державі при нас та після нас. Адже свій громадянський і національний обов’язок нікому тимчасово чи назовсім не передаси. Маєш зробити те, що тобі належить робити. Як писав Котляревський, “де общеє добро в упадку...”, мусиш забути про всі особисті клопоти — отож “...лети повинність іспрaвлять”.

Завтрашній день України залежить передусім од кожного з нас сьогодні. І що активнішими в утвердженні українських пріоритетів ми будемо, то швидше наша держава ставатиме справді національною і справді європейською. Міжнародний конкурс з української мови дає дорогоцінну можливість кожному долучитися до такої патріотичної роботи. Одні можуть стати меценатами, інші учасниками турнірів чи загальнонаціонального диктанту єдності, треті пропагандистами турніру, четверті...

Зрештою, аби добра воля й громадська активність — усім знайдеться важлива робота.

● **З РОСИ Й ВОДИ!**

ПОДВИЖНИК УКРАЇНСЬКОГО ПРОСВІТНИЦТВА

Микола НЕСТЕРЧУК

Упродовж своєї майже 140-річної історії товариство “Просвіта” завжди послідовно відстоювало національно-культурні й духовні інтереси українського народу, сприяло реалізації української ідеї, нації і державотворення. Його діяльність освячена іменами багатьох славних українців: Омеляна Партицького, Володимира Барвінського, Михайла Грушевського, Бориса Грінченка, Лесі Українки, Миколи Лисенка, Софії Русової... Продовжуючи і розвиваючи в нових історичних умовах традиції українського просвітництва, виховуючи нові покоління свідомих українців, “Просвіта” сьогодні з честю виконує свою національну місію.

Серед сучасних подвижників українського просвітництва — доктор історичних наук, професор, академік АНВШ Олександр Коновець.

На початку 1992 року, в гарячі дні становлення української державності, дні протистояння між демократичною меншістю й прокомуністичною більшістю, він підготував матеріал про роль “Просвіти” в житті українського народу під назвою “Просвітницький рух в Україні XIX ст”.

Центральне правління Товариства віднайшло кошти на друк цієї книжки — по-суті, першої в незалежній Україні праці з історії національного просвітництва. Праця дістала схвальний відгук серед просвітян.

У 2002 році центральне правління доручило Олександрові Коновцю вести на Першому каналі Національного радіо програму “Дзвони Просвіти” — щотижневу радіопередачу. “Дзвони Просвіти” поступово переросла в культурно-просвітницький проект.

В основі реалізації проекту — проведення щотижневих діалогів із просвітянами — відомими діячами науки, культури і мистецтва, спілкування із зацікавленими слухачами, опублікування цих матеріалів у газеті “Слово Просвіти”. За майже п’ять років існування цього проекту було проведено понад 100 радіодіалогів, опубліковано близько 20 інтерв’ю і статей, присвячених актуальним питанням розвитку української освіти, науки й культури.

Як член Правління Київського міського об’єднання товариства “Просвіта”, Олександр Коновець виступає з доповідями в просвітянських осередках, разом зі своїми колегами з Інституту журналістики — професорами Анатолієм Погрібним і Олександром Пономарівим, бере активну участь в акціях відновлення державного статусу української мови, повернення й збереження національних культурних традицій. За його ініціативи та безпосередньої участі проведено низку наукових конференцій і “круглих столів”, присвячених проблемам формування української ідеї, національної ідентичності. Заслуговує уваги також його плідна масово-інформаційна діяльність під час проведення святкувань 135-річчя товариства “Просвіта” (2003 р.) і 100-річчя Київської “Просвіти” (2006 р).

Особливо варто відзначити внесок Олександра Коновця останніх років у дослідження й популяризацію історії культурно-просвітницького руху в Україні, зокрема книжку “Український ідеал” (2003 р.) та брошуру “Спадкоємці національного духу” (2006 р.), що вийшли у Видавничому центрі “Просвіта”. У шевченківські дні 2004 року Олександр Коновець отримав Подяку київського міського голови “За вагомий особистий внесок у популяризацію українського слова, високий професіоналізм”.

Ми бажаємо ювілярові, нашому побратимові Олександрові Коновцю творчої наснаги, нових здобутків на просвітянській ниві!

«ТУТ Є НАМ ЩО РОБИТИ...»

Слово на літературно-мистецькому вечорі, присвяченому 100-річчю з дня народження Івана Багряного

Нарешті, із запізненням на півроку, відбулося відзначення на державному рівні 100-літнього ювілею видатного поета, прозаїка, публіциста, громадсько-політичного діяча, лауреата Державної премії України ім. Т. Шевченка (1992 р., посмертно) Івана Павловича Багряного (Лозов’яги; народився 2 жовтня 1906 р. в Охтирці, помер 25 серпня 1963 р. в Новому Ульмі, де й похований). Відзначення ювілею блокувала Верховна Рада, яка в особі комуністів та іже з ними ігнорувала рішення ЮНЕСКО, Указ Президента й не приймала своєї відповідної постанови. Основний аргумент українських політичних динозаврів — “Багряний — ворог народу” (був репресований більшовиками з 1932 по 1940). Отака реакція “розполітикованих міщан і духовних плебеїв”.

Іван Багряний — знакова постать для України, уособлення людської гідності й совісті, а його життя, творчість і громадсько-політична діяльність є свідченням нескореності рідного народу. Формулу безсмертя українського духу викарбувано на могилі великого подвижника:

*“Ми є. Були. І будем ми.
Й вітчизна наша з нами”.*

Іван Багряний був переконаний, що червоний комуно-більшовицький фашизм пощезне, як і коричневий німецький фашизм. А українське націтворення й державотворення відбудеться на основі територіального патріотизму, просвітленого національною ідеєю.

Літературно-мистецький вечір, присвячений 100-річчю видатного українця, відбувся 30 квітня ц. р. під егідою Міністерства культури і туризму, Національної спілки письменників, Фундації імені Івана Багряного в Національному академічному драматичному театрі ім. Івана Франка. Проникливо говорили про Івана Багряного академік Іван Дзюба, член Управи Фундації Олексій Коновал із Чикаґо, представник Фундації в Україні письменник Олександер Шугай. Дух Багряного животворив у власних творах, що їх майстерно озвучували артисти Богдан Ступка, Борис Лобода, Олег Стальчук, студенти Київського національного університету кіно й телебачення ім. І. Карпенка-Карого Інга Нагорна, Юрій Кайдаш, Ірина Боднар та Олег Лисій.

Україна лише зараз починає осягати всю велич, глибину й силу створеного своїм відданим сином.

Вл. інф.

Олександер ШУГАЙ

*Благословен той день і час,
Коли прослалась килимами
Земля, яку сходив Тарас
Малими, босими ногами.*

Як відомо, це — рядки з поеми Максима Рильського “Слово про рідну матір”. Написано твір далеко за межами України, в Уфі, 1941 року, коли гриміли бої Другої світової війни.

Мені пощастило ще школярем зустрітися з Максимом Тадейовичем, тоді, як він приїздив у Суми і читав поему на зустрічі з громадським активом області. Як дорогу реліквію, бережу збірку “Троянди й виноград” із теплим дарчим автографом поета.

А ось рядки з поеми Івана Багряного “Мечоносці”:

*Ми народилися якраз
І знаєм чиї діти.
Благословен цей день і час, —
Тут є нам що робити.*

Той самий віршований розмір і навіть лірична схвильованість, напруга. Перегук І. Багряного з М. Рильським чи, навпаки, М. Рильського з І. Багряним, — цілком очевидний. Поему “Мечоносці” І. Багряний розпочав писати значно раніше, ніж М. Рильський, 25-літнім юнаком, але закінчити не встиг. Саме тоді його заарештували.

Творчий перегук, який називають іще конгеніальністю, у видатних майстрів слова не буває випадковим. Він засвідчує лише закономірність і стверджує те, що обидва поети — І. Багряний і М. Рильський — жили в одну епоху, були синами свого народу і з однаковою силою відчували любов до рідної землі, до України.

Якби сталося так, що на нашому святі були присутні Іван Багряний і Максим Рильський, переконаний: стояли б вони пліч-о-пліч. Два видатні діячі й будівничі незалежної України. Та, власне, в нашій національній літературі, культурі самою долею призначено їм стояти пліч-о-пліч, тримати високе й чисте небо України. Кажу про Максима Рильського й Івана Багряного, а бачу й інших видатних діячів, перелік імен яких довіряю продовжити вам.

Ще минулого року на вимогу громадськості Президент України Віктор Ющенко видав Указ, у якому Кабінету Міністрів доручалося розробити й затвердити план заходів для відзначення нашого ювіляра, зокрема, карбування та введення в обіг в установленому порядку ювілейної монети; випуску в обіг поштової марки і конверта; видання художніх творів письменника у серії “Шевченківські лауреати”, а також у серії “Шкільна бібліотека”; разом із Київською міською державною адміністрацією вирішити питання про увічнення пам’яті Івана Багряного, назвавши його іменем одну з вулиць столиці.

Монети не викарбувано.

Ювілейної марки не випущено. Видавництво “Марка України” спромоглося випустити лише маркований конверт. А це принципово різні речі.

Може, в Києві, де Іван Багряний був студентом Художнього інституту, є вулиця його імені?

Немає вулиці Багряного. До речі, як немає вулиці імені Бориса Антоненка-Давидовича, сторіччя якому давно вже минуло і, на вимогу культурної громадськості столиці, було видано відповідне розпорядження Президента України Віктора Ющенка.

То, може, видано книги І. Багряного в серії “Шевченківські лауреати” і “Шкільна бібліотека”?

Виявляється, теж ні. І хоч би кудись поткнувся, скрізь наражаєшся на оце кляте “ні”. Якщо ж до ювілею письменника і зроблено щось, то лише зусиллям громадськості та завдяки підтримці Фундації імені І. Багряного.

Учора із членом управи Фундації Олексієм Григоровичем Коновалом ми були біля театру. У вітрині красувалося: понеділок — вихідний день. Ми звернулися до адміністрації: “Як же так? Де афіша про літературно-мистецький вечір до 100-річчя Івана Багряного?” І нам пояснили, що Міністерство культури проводить закритий захід (закритий, тобто підпільний).

Я запитую вас: “То невже в Україні — українська влада?” Влада, яка саботує укази і розпорядження Президента України, водночас ігнорує і нас, українців. Чужі, вороже налаштовані (хто — приховано, а хто — й відкрито), випадкові люди, що навіть у час існування колишнього СРСР ніколи не здобулися б найвищих щаблів влади, тепер, в умовах вседозволеності, брутально, цинічно, безкарно вважають нас, українців, “узкой культурной прослойкой”. Вдумайтесь у ці диявольські слова! Чи не образливо звучать вони? Чи не дошкуляють? Що з нами сталося? І чому сталося? Хто допустив до такого?

Навіть за кордоном, у тяжких умовах еміграції, з колишніх утікачів Іван Багряний зумів створити могутню УРДП (Українську революційно-демократичну партію). Перед усім світом ця партія з гідністю довела, що вона здатна боротися за українську національну ідею. А ми в себе вдома, на своїй землі, даємо глумитися над собою всіляким чужинцям, зайдам і нікчемам на кшталт нардепа Матвєєва та іже з ним. Як же так? Нам потрібна така партія, члени якої не перебігали б із фракції в фракцію, а працювали в поті чола. А коли треба, то боролися б за Україну до загину. І. Багряний писав: “Маємо виховувати людей сміливих і гордих, людей незалежних у думаннях і устремліннях, людей діла й ризику. (...) Маємо виховувати творців її історії, її рушійну силу, а не розполітикованих міщан і духовних плебеїв, що завжди ідею, партію, друзів продадуть за гріш ламаний”. Те, що ми з вами бачимо сьогодні.

На засіданні Верховної Ради на всю Україну Івана Багряного — ювіляра ЮНЕСКО — назвали... “ворогом народу”. Від комуністів іншого чекати й не доводиться. (До речі, багряністи називали їх: комуїсти). Але як це проковтнув голова Верховної Ради, поет-соціаліст Олександр Мороз, який виступає з віршованими добірками в “Літературній Україні”? Мабуть, забув гіркий урок попередника, іншого соціаліста-прозаїка Володимира Винниченка, який на початку визвольних змагань, повіривши в миролюбність московських пролетарів, розпустив мільйонну українську армію, а потім і сам опинився у вигнанні, свій тяжкий гріх замолюючи рефлексіями про відродження нації.

У нашій сумній дійсності дійшло й зовсім до абсурду. Портрет І. Багряного, письменника і громадсько-політичного діяча, який за національну ідею поклав своє життя і творами якого зачитувались у Німеччині, США, Канаді, Великобританії, Франції, після ремонту (чи під виглядом ремонту?) викинули з приміщення Спілки письменників. Тепер там загадковий ДУМ — Дирекція управління майном. (Говорити про таке мені особливо боляче, але мушу). І нікому, бачите, не втямки, що свого часу, разом із тисячами примірників книжок і фінансовою допомогою, цей портрет Київській організації НСПУ подарувала саме Фундація імені І. Багряного. Невже світлий образ письменника-гуманіста псував “іконостас”, розвішаний на стінах при вході в НСПУ?

Усупереч багатьом небіжчикам, ще за життя неробам і скигліям, столітній Іван Багряний — наш діяльний, активний сучасник. Його книжки захоплено читають і читатимуть наступні покоління. Бо в них — правда життя. Правда про людину як складову частину цілої нації і всього людства.

Коли я на початку шістдесятих років минулого століття в шинелі солдата совєтської імперії перебував у так званій Німецькій Демократичній Республіці, І. Багряний жив і творив у Федеративній Республіці Німеччина. Нас, представників одного народу, навіть більше — земляків, бо обидва ж народилися на Сумщині, розділяв прісноп’ятний Берлінський мур, як продовження похмурої Кремлівської стіни, що розривала на два непримиренні табори не тільки німецьку, а й українську нації.

І все-таки побачити І. Багряного мені пощастило. Це сталося 1993 року, вже після проголошення Державної незалежності України. Побачити на любительській кіноплівці з домашнього архіву письменника в Новому Ульмі. Там, разом з іншими унікальними матеріалами, я розшукав і невідомий вірш поета “*Ніч ступає по руїнах...*”, написаний 1945 року в Інсбруку:

*...Народився ти для бою.
Вір же — все мине,
Пам’ятай, що й я з тобою, —
не забудь мене...*

БЕЗЧИНСТВА НА БЕРЕЗІ ДНІПРА

Чарівна Прохорівка. Одне з наймальовничіших і найпоетичніших сіл на лівому березі Дніпра, майже навпроти Тарасової гори.

За селом височіє овіяна легендами старовини Михайлова гора. Тут була садиба першого ректора Київського університету вченого-енциклопедиста Михайла Олександровича Максимовича. Тут він стрічав Тараса Шевченка, Миколу Гоголя, Пантелеймона Куліша і ще багатьох діячів української культури.

Рідними є Тарасова й Михайлова гори, що дивляться одна на одну через Дніпро, як споріднені й подвижники української національної культури — Михайло Максимович і Тарас Шевченко.

Улітку 1859 року Шевченко загостював у привітних і щирих Михайла й Марії Максимовичів, намалював портрет господаря й господині. Максимовичі приохочували Тараса оселитися у них на Михайловій горі, обіцяли допомогти поетові поставити власну хату, але серце Тарасове вабили Задніпровські гори — “високії й голубії, найкращі в світі, найсвятії”. З Максимовичем Шевченко плавав човном по Дніпру, мандрував канівськими кручами й лісовими стежинами. Вчений розповідав поетові, що саме тут була столиця росів — Родень. На придніпровській терасі, між княжою горою та скіфськими городищами, Шевченко забажав купити ділянку землі, побудувати хату й прожити тут хоч останок своїх літ.

Та не судилося. 12 липня 1859 року, коли Шевченко переправився човном через Дніпро, повертаючись після тривалих мандрів по правобережних селах і містечках до Максимовичів на Михайлову гору, поета наздогнали стражники й заарештували, навіть не пояснивши причини, та переправили назад через Дніпро на допити. Це сталося за кілька кроків від саду Максимовичів...

Місця, пов’язані з долею Т. Шевченка, взяв під свою опіку добродійний фонд “Тарасова земля”. На цій території, від передмістя Канева й до Прохорівки з довкіллям на лівому березі та до Росі на правобережжі, заплановано встановити пам’ятні знаки. Перший такий знак — брила з червоного граніту — вже виготовлена для місцини, де Тарас Шевченко малював етюд “Коло Канева” (відкриття 19 травня 2007 року).

Другий знак мав постати на березі Дніпра при дорозі від колишньої пристані до села Прохорівка.

Але ситуація кардинально змінилася. Як з’ясувалося, Шевченкові терени над Дніпром під Прохорівкою давно прихопили зальотні бізнесмени. Оскільки це було зроблено незаконно, зальотники до пори до часу не вдавалися до активних дій. Та ось наприкінці квітня, коли тотальна криза хаосу й беззаконня заполонила країну, олігархічна орда рушила на штурм берегів Славути. Загнали бульдозери й почали зрізувати піщані пагорби та вивозити самоскидами. Поставили вагончики для робітників, понавозили бетонних блоків, інших будматеріалів. Хтось зі столичних товстосумів вирішив поширити практику безчинства із зони Кончі-Заспи на Дніпрові береги під благословенною Прохорівкою й замірився облаштовувати тут “оздоровчий комплекс”. Для кого? Люди зрозуміли: Дніпро прагнуть відгородити від них залізобетонною огорожею остаточно й назавжди, щоб не було й дітям їхнім де покупатися. Тут, на місці Прохорівської пристані, розгорнулося нахабне силове захоплення берегів. Прибережно-водний простір виконавці робіт мають обгородити залізними ґратами, нехтуючи водне законодавство, згідно з яким ніхто не має права проводити будь-яке будівництво ближче ніж за 100 метрів від річок.

Тож 28 квітня цього року на прю з рейдерською кампанією виступило чи не все село. На березі точилася гаряча перепалка між загарбниками та прохорівцями на чолі з головою сільської ради й депутатами. Вони доводили свою правоту документально. Спочатку просили по-доброму, а насамкінець кляли всіх достойників, хто провокує отакий безлад.

Під натиском аборигенів конкістадори змушені були відступити. Але з викриками: “Ми єщьо вєрньомся! Бєрєг етот наш! Ми здєсь хозяєва!”

Селяни збирають підписи до вищих інстанцій. Чи існують нині в Україні такі поняття, як закон, право і совість, а чи панує режим суто колоніальний, ґвалтівний, як у рабовласницькі часи — “Во врем’я люте...”

Наш кор.

“Вклонімося цій землі, згадаймо її героїв”.

ЛІТОПИСНИЙ

Фото П. Антоненка

Спасо-Преображенський собор

Віктор ТЕРЛЕЦЬКИЙ,
член Національної спілки письменників України, лауреат Огієнківської премії (2006), голова Шосткинської міської організації ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка

У відомому “Літописі Руському” цей сучасний районний центр Чернігівщини на правому березі Десни згадується 1141 року. Однак є версії про значно раніше його існування.

Деякі вчені, починаючи чи не від М. М. Карамзіна, заснування міста пов’язували з часом князювання в Київській Русі Володимира Святославича.

Інші вважали, що його заснував 1044 року Ярослав Мудрий. І пояснювали це існуванням тут джерела — Ярославової криниці.

Чимало з тих, хто відвідує Новгород-Сіверський, прямує сюди, на околицю міста — в Заруччя (або Покровщину). На жаль, сьогодні джерело не облаштоване належним чином. А як на мене, то мусила б тут бути ще й таблиця з висвітленням історії цієї чудової природної пам’ятки. Для читачів, а ще й для тих, від кого мусить залежати піклування, охорона місцевих пам’яток, нагадаю деякі сторінки минувшини.

Ще відомий російський історик XIX століття С. М. Соловйов, посилаючись на свідчення етнографа й фольклориста І. М. Снегирьова, писав: “В Новгороде-Северском есть *уважаемый народом* (виділення наше — *В. Т.*) родник — Заручайская криница, или Сухомлинская, иначе родник Ярославов, впадающий в Десну: на срубе этой криницы на рассвете в Зеленую неделю, по народному поверью, сидят прекрасные девушки с русыми волосами, которые они расчесывают”.

Цілющими властивостями відзначалася джерельна вода Ярославової криниці. На це вказував уродженець Новгорода-Сіверського, педагог і письменник М. К. Чалий у своїх спогадах (Киевская старина. — 1889): “Карл Иванович и Осичковский (викладачі Новгород-Сіверської гімназії — *В. Т.*) чрезвычайно живые, бодрые старички, начиная с мая, не взирая ни на какую погоду, ежедневно в 5 часов утра совершали прогулку на Заручье пить из криницы воду... Выпивши с роздыхом от 5 до 8 стаканов холодной ключевой водицы, они возвращались домой... и в 8 часов всегда первыми являлись на службу”.

За іншою версією, місто під назвою Новий Город згадується у “Повчанні” Володимира Мономаха в зв’язку з подіями зими 1078—1079 років. Уродженець Новгород-Сіверщини, відомий археолог Д. Я. Самоквасов (1843—1911) вважав, що Новгород-Сіверський засновано у IX столітті. Як там не було, 1989-го року святкувався 1000-літній ювілей граду на Десні.

Хто і коли не висвітлював сторінок його історії!

Ів. Сбітнев 1828 року в “Отечественных записках”, невідомі автори в “Журнале Министерства внутренних дел” (1848, № 6), “Прибавлениях к Черниговским епархиальным известиям” (1872, № 11); Ів. Самчевський, опублікувавши працю невідомого автора “Материалы для историко-статистического описания города Новгородсеверска” (“Черниговские губернские ведомости”—1853, № 1; окремим виданням—К., 1858); О. І. Ханенко в “Историческом описании некоторых местностей Черниговской губернии” (Чернігів, 1887); уродженець с. Погрібки (нині — с. Коротченкове Шосткинського району на Сумщині) М. В. Рклицький у “Земскому сборнике Черниговской губернии” (1899, № 1); Дм. Дорошенко (“По рідному краю”, 1919); Святослав Воїнов (Новгород-Сіверський.—Чернігів, 1999).

У 1098 році Новгород-Сіверський стає стольним градом Сіверського уділу, який охоплює міста Путивль (один із перевозів через Десну носив назву — Путивльський), Курськ, Трубчевськ, Брянськ. Тут у XI—XIII століттях княжило майже з десяток осіб. Найбільше ж уславився Ігор Святославич, похід якого на половців 1185 року оспівано у безсмертній історико-літературній пам’ятці XII століття “Слово о полку Ігоревім”. Безіменний автор цього твору щодо невдалого походу князя вигукував: “Невесела, браття, настала година” (переклад М. Рильського).

Невтішна картина й нині у Новгороді-Сіверському.

...До 1000-ліття міста було встановлено низку пам’ятників. Та не минуло й 20 років, а жаль і туга охоплюють душу. Спочатку була пошкоджена втілена у скульптуру постать князя Ігоря Святославича. Потім варвари (певно ж, місцеві) XXI століття почали руйнувати величний пам’ятник Бояну, встановлений на території дитинця (Замкова гора). Спочатку “злетіли у вирій” (читай — “здали на металобрухт”) із могутнього плеча Віщого Бояна соколи, потім розбили гранітну плиту, на якій напис розповідав про те, що саме тут народжувався, піднімався Новгород-Сіверський. Адже на території дитинця археологи відкрили три помешкання давніх сіверців і господарчі ями. Зникли й гуслі, на які Боян “накладав на живі струни віщі персти свої”. А не так давно від тіла Віщого співця відірвали й меча.

І ось дійшла черга до пам’ятника Ярославні, скульптурна фігура якої височить під мурами Спасо-Преображенського монастиря над Десною, неосяжними для зору луками. Почали поступово знімати металеву плитку, якою встелений оглядовий майданчик.

Видатний культурний діяч, академік Дмитро Лихачов у книжці “Заметки и наблюдения. Из записных книжек разных лет”, 1989, можливо, саме під враженням перебування у Новгороді-Сіверському, наголосив: “Надо брать под охрану не только архитектурные памятники, но и целые пейзажи...”. А серед них назвав “Заливные луга по Десне Новгорода-Северского”.

Чого тільки не довелося пережити за своє 1000-ліття сивому Новгороду-Сіверському? Міжусобні княжі чвари, набіги кочівників-половців, татаро-монгольську навалу, наскоки кримських татар, довготривале перебування під Литвою (з другої половини XIV ст.), Польщею, московське володарювання (з 1500 року). Проте як писав славетний педагог, українець за походженням К. Д. Ушинський, гімназійні роки якого минули у Новгороді-Сіверському, “...на цій малоросійській рівнині вперше виразно з’явилося і утвердилося поняття Русі; на ній воно прожило розбрат князів; у ній воно збереглося під татарським, польським і московським пануванням, бережене від усього чужого, як святиня, як дорогоцінна думка, заповідана найглибшою, найнепрогляднішою старовиною”.

Справді, поняття Русі, її утвердження чітко впродовж століть відбилися і в історії Новгорода-Сіверського. Цей процес був важким, кривавим, однак часом досить успішним. Перегорнемо деякі сторінки життя міста.

У 1563-му Новгород-Сіверський зазнав навали Михайла Вишневецького. Тоді Іван Грозний писав польському королю: “И то брат наш како межи нас правде быть”.

Року 1604-го місто облягав Дмитро Самозванець. О. С. Пушкін у творі “Борис Годунов” одному з розділів дав заголовок “Равнина близ Новгорода-Северского (1604 года, 21 декабря)”.

У 1619-му місто за Деулінським договором перейшло до Польщі, а наступного року спромоглося отримати маґдебурзьке право. Чверть століття по тому Новгород-Сіверський засипала саранча, яка, за висловом сучасника, французького військового інженера, автора записок про Україну Гійома-Левассера Боплана (1600—1673), вкрила землю завтовшки в 4 дюйми, тобто понад десять сантиметрів.

Фото П. Антоненка

Пам’ятник Ярославні

У 1654 р. Новгород-Сіверський став сотенним містом Стародубського полку, а через десять років тут розігралася трагедія під час походу польського короля Яна Казимира на Лівобережну Україну. Військові дії поблизу міста так описані у “Літопису Самовидця”: “Перво татаре почали уступати з Сівера, а напотом и король, собою стривоживши, спод Глухова вступил на Новгородок-Сіверський, с которим князь Ромодановскій и гетман Бруховецкій міли потребу в Пероговци (тепер — с. Пирогівка Шосткинського району Сумської області — *В. Т.*) под Новгородом, а новгородци не пустили короля в город, але стоял король в монастирі новгородском. А войско з войском на Десні спотикалося, бо юже король Десну переправил бил, а ріка юже почала псоватися — наступало тепло”.

Саме під Новгородом-Сіверським ляхи дізналися, що Іван Богун, який через примхи долі перебував у польському війську, допомагав лівобережним козакам протистояти їм. Дізналися про це — і стратили славетного українського полковника. Проте й досі історики України та Польщі не в змозі встановити — як саме і за яких обставин це відбулося.

У загальних рисах цей історичний факт знав Т. Г. Шевченко. У поемі “Гайдамаки” він з болем вигукнув:

Де той Богун, де та зима?
Інгул щозиму замерзає —
Богун не встане загатить
Шляхетським трупом.
Лях гуляє!

Та чи не історично правильніше було б поетові замінити річку Інгул на Десну?!

В історичних розвідках лише вказується місце загибелі Богуна — с. Команьь поблизу Новгорода-Сіверського. Коли ідеш через придеснянські села, то неподалік міста, ліворуч від річки, на високій горі бачимо дубовий хрест. На підмурку цього пам’ятного знака на мармуровій плиті читаємо “Полковнику Івану Богуну — національному герою України, видатному військовому діячу визвольної війни українського народу 1648—1654 рр., страченому польською шляхтою в лютому 1664 року.

Вклонімося цій землі”.

У XVII столітті у Новгороді-Сіверському особливого розмаху набуло культурне життя. З другої половини століття при Спасо-Преображенському монастирі почала діяти Слов’яно-латинська школа; скрипторій, у якому виготовляли високохудожні рукописні книги, працювали іконописці. 1674 року розпочалася діяльність друкарні. Її засновником був чернігівський архієпископ Лазар Баранович (1620—1693). Діяла вона до другої половини 1679 р., коли після липневої пожежі у місті все її устаткування Баранович перевіз до Чернігова. Тут, у Новгороді-Сіверському, було видруковано 20, за іншими джерелами — 23 видання. Шкода, що досі історія книгодрукування у Новгороді-Сіверському не складена, хоча за її написання мріяв узятися Михайло Максимович, вихованець місцевої гімназії в 1812—1819 роках.

У 1699-му архімандритом Спасо-Преображенського монастиря у Новгороді-Сіверському був Д. С. Туптало (св. Дмитрій Ростовський). Цікавий такий факт. К. Д. Ушинський, автор анонімної рецензії (“Современник. — 1854. — № 2) на віршований переклад “Слова о полку Ігоревім” М. В. Гербеля зазначив, що пам’ятки “...єдиний список розшукано в Спасо-Ярославському монастирі, де жило багато духовних, прибулих із Малоросії, і куди легко могли потрапити книжки св. Димитрія, ми можемо припустити, що цей список точно зроблено самим Дмитрієм Ростовським під час перебування цього святителя у Новгороді-Сіверському”. Припущення Ушинського не було голослівним чи надуманим. Воно базувалося на доброму знанні ним матеріалів, що стосувалися “Слова”, на цілком конкретних історичних документах. У цій рецензії Ушинський пише про звістку археографа й палеографа К. Ф. Калайдовича в листі до історика-археографа Р. Ф. Тимківського: “Друкар Семен Анікейович Селівановський говорив мені, що він бачив у рукопису Пісню Ігореву. Вона написана точ-

Фото П. Антоненка

Заливні луки по Десні

НОВГОРОД-СІВЕРСЬКИЙ

но в книзі, як сказано в передмові, і білоруським писанням, не так древнім, схожим на почерк Дмитрія Ростовського”.

Данило Туптало (до речі, також ігумен Глухівського Петропавлівського монастиря в 1694—1697 рр., де продовжував працю над славетними “Четьями-Мінеями”), людина освічена, що постійно турбувалася про поширення писемності, знань в Україні, як щирий патріот отчого краю, не міг на землі “Слова о полку Ігоревім” пройти повз рукопис цієї пам’ятки, якби він потрапив у поле його зору!

К. Ушинський цілком слушно пов’язував “Слово о полку Ігоревім” і його автора з Україною: “Чому б уже не сказати просто, що “Слово” написано тією мовою, на якій повинен був говорити його творець, цілком імовірно, мешканець Новгорода-Сіверського”. Нагадую про це, бо сьогодні в “Энциклопедии “Слова о полку Игореве” (СПб.,1995) пам’ятка оголошена “национальным литературным шедевром” Росії.

...Року 1782-го місто на Десні стає центром Новгород-Сіверського намісництва (таку адміністративно-територіальну одиницю на Лівобережній Україні ввели у 80–90-ті рр. XVIII ст.). За ревізією

Фото П. Антоненка

Пам’ятник Бояну

того року до цього намісництва входило 11 міст, 20 містечок, 2186 сіл, хуторів, слобод. Проіснувало воно до кінця 1796 року.

...У всі часи в місті було чимало навчально-виховних закладів різного спрямування. Ще 1635 р. під час посилення шляхетсько-католицької експансії було відкрито єзуїтський колегіум. Припинив він своє існування в 1648 р., коли почалася національно-визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького.

У 1657—1667 рр. на території місцевого монастиря звели бурсу для учнів Слов’яно-латинської школи. У зв’язку з утворенням Новгород-Сіверсько-Глухівської єпархії, у вересні 1785 р. відкрилася Новгород-Сіверська духовна семінарія, яка діяла до 1918 року.

11 лютого 1789 р. в місті почало діяти перше на Лівобережній Україні Головне народне училище. З часом постало питання про його закриття. Тоді до Новгорода-Сіверського приїхав візитатор училищ Харківської навчальної округи, професор І. Ф. Тимківський. Він дав училищу високу оцінку — і це значною мірою сприяло перетворенню 1804 року закладу на гімназію. Прикметно, що тоді Іллі Федоровичу впала в очі дочка директора училища (потім гімназії) І. І. Халанського Софія, з якою він побрався 5 вересня 1809 року. За шлюбом йому дісталася Туранівка Глухівського повіту, де він оселився у другій половині 1811 року. Згодом І. Ф. Тимківський (із кінця 1825 року) замінив Халанського на посаді директора Новгород-Сіверської гімназії. Не можна обійти увагою його вплив на вихованців. Один із них, К. Д. Ушинський, так оцінив його роль у підготовці гімназистів: “Виховання, яке ми здобули в 30-х роках у бідній повітовій гімназії маленького містечка Малоросії Новгород-Сіверського, було в навчальному відношенні не тільки не нижче, але навіть вище того, яке на той час здобувалося в багатьох інших гімназіях. Цьому сприяла любов до науки і деяка навіть педантична повага до неї з боку покійного директора Н-ської гімназії, старого професора, ім’я якого відоме і в ученій літературі, — Іллі Федоровича Тимківського”.

У Туранівку, на береги Шостки, до І. Ф. Тимківського привезли семирічного небожа Михайлика Максимовича. Тут хлопець пройшов у дядька навчання “началам разных наук и по латыни” (за спогадами М. О. Максимовича), а потім (1812—1819 рр.) курс наук у Новгород-Сіверській гімназії.

І. І. Халанський планував відкрити тут, на берегах Десни, університет. З цього питання звертався до міністра народної освіти графа П. В. Завадовського; малоросійського генерал-губернатора О. Б. Куракіна. Проте його обґрунтування доцільності такого кроку, на жаль, не витримувало критики. Про це повідомлялося в “Киевской старине”(1882), де друкувалося його листування з князем Куракіним. Коментатор листів, письменник М. В. Шугуров доречно зауважував: “Многоречивый педагог в пользу учреждения университета в Новгороде-Северском не представил ничего кроме свежего воздуха (Халанський першим аргументом зазначив дослівно: “Положение сего города здоровое” — *В. Т.*) и большой церкви”.

Існують свідчення, що перу І. І. Халанського належав рукопис “Топографического описания Новгорода-Северского”.

...Хоча Новгород-Сіверська гімназія тривалий час була центром освіти колишньої Чернігівської губернії, в місті 1808 року почало діяти повітове училище. До речі, саме тут, а потім уже в гімназії навчався Пантелеймон Куліш. У 1913 році училище було перетворене на Вище початкове.

У XIX столітті в місті з’явилися повітове духовне училище (1818), жіноча гімназія (1875). А в минулому столітті діяли: педагогічний технікум (1931), реорганізований 1937 року в педагогічну школу, в 1944-му — в педагогічне училище, медичне училище (1936).

Навчально-виховні заклади Новгорода-Сіверського породили тут численний загін визначних діячів нашої історії та культури.

Історик, публіцист Д. І. Дорошенко (1882—1951), ім’я якого за радянських часів замовчувалося, у нарисі “Новгород-Сіверський” писав: “До історії нашої культури Новгород-Сіверська гімназія вписала своє ім’я тим, що у ній вчилися Михайло Максимович, Панько Куліш, Михайло Чалий (біограф Шевченка), Кость Ушинський і кілька менш видатних діячів. У 60-ті роки гімназія була якийсь час певним осередком українського руху. Тоді вчителював тут Метлинський (брат професора Амвросія Метлинського), Лоначевський; у актовій залі гімназії уряжалися українські спектаклі й концерти. Хором керував Опанас Маркович, що служив тоді в Новгородку в акцизі. Серед молоді жваво розходились українські книжки й метелики”. Це стверджував вихованець гімназії, згодом український письменник Дмитро Маркович (1848—1920): “Несомненно знаю, что в классах, в свободное от уроков время, читались Шевченко и другие поэты, даже Мицкевич по-польски; пелись песни украинские, русские, сербские”.

Та не дуже вільно було панувати тут українському духу. Д. В. Маркович далі продовжував: “Знаю, что директор гимназии Кулжинский строго запретил бывать у дядька (О. В. Марковича — *В. Т.*) и водить с ним знакомство”. Тим директором у 1857—1861 роках був Леонтій Іванович Кулжинський, син Івана Григоровича (1803—1884), волонтера малоросійства, оббріхувача сутності Кулішевої “Граматки”, критика “Букваря южнорусского” Т. Г. Шевченка, його поем “Гамалія”, “Тарасова ніч”; противника самостійності й самобутності української мови, права на існування української літератури.

Зі стін гімназії вийшли письменник, археолог, правник М. В. Шугуров (1843—1901); педагог, свого часу попечитель Київського навчального округу, знайомий Т. Г. Шевченка П. О. Антонович (1812—1883), літературознавець Д. П. Сильчевський (1851—1919), активний діяч губернського земства, історик-публіцист Ф. М. Уманець (1841—1918); викладач, фольклорист П. О. Чуйкевич (1818—1874), учений-бджоляр О. І. Покорський-Журавко (1813—1874); один із відомих меценатів Києва, лісопромисловець, суспільний діяч С. С. Могилевцев (1846—1917)...

Ще наприкінці XX століття на будівлі було кілька меморіальних дошок. Відвідувачі дізнавалися, що в стінах навчального закладу в різний час навчалися окрім уже згаданих М. О. Максимовича, П. О. Куліша, К. Д. Ушинського ще брати Заблоцькі-Десятовські (Андрій — економіст, письменник; Михайло — статистик, метролог; Павло —професор-хірург); археолог та історик права Д. Я. Самоквасов, революціонер-народник і винахідник М. І. Кибальчич; народник, один із організаторів “Землі і волі” О. Д. Михайлов. Та ось наприкінці президентства Л. Д. Кучми після косметичного ремонту будівлі ті меморіальні дошки... щезли. Нещодавно з’явилася невеличка табличка, на якій лише названо далеко не всі імена.

А Новгород-Сіверський зобов’язаний не тільки назвати, а й належним чином висвітлити інші постаті. Павла Осиповича Науменка, директора місцевої гімназії в 1848—1856 роках і його сина Володимира (1852—1919), педагога, видавця, головного редактора журналу “Киевская старина”, якого М. С. Грушевський назвав серед “заслужених для української науки й українознавства діячів”.

Олександра Петровича Оглоблина (1899—1992), українського історика, кровний батько якого М. М. Мезько походив із Новгород-Сіверщини. Цей науковець, майже півстоліття проживаючи поза Україною, об’ємно, широко і глибоко літописав історію України і, зокрема, Новгород-Сіверщини, яку змалку вважав своєю батьківщиною. Його життєпис наведено в книжці “Сіверщина в долі істориків та в історичних дослідженнях” (Київ—Новгород-Сіверський, 1996).

Ісаака Прохоровича Мазепу (1884—1952), українського громадсько-політичного діяча (у 1919—1920 рр. був головою Ради Народних міністрів УНР), історика з Новгород-Сіверського повіту (с. Костобобрів).

Як просвітянин, я не можу промовчати з приводу прикрих помилок, неоковирностей, які (особливо останнім часом) заповнюють сторінки різних видань. Часом досить солідних, наукових. Навіть столичних.

30 липня 1838 року духівництво, дворяни, інші мешканці Новгорода-Сіверського (зокрема, й учні гімназії) біля Путивльського в’їзду до міста зустрічали тіло колишнього міністра народної освіти Російської імперії, графа О. К. Розумовського (1748—1822), яке перевозилося з попереднього місця поховання — містечка Почеп Глинського повіту, що раніше входив до Новгород-Сіверського намісництва.

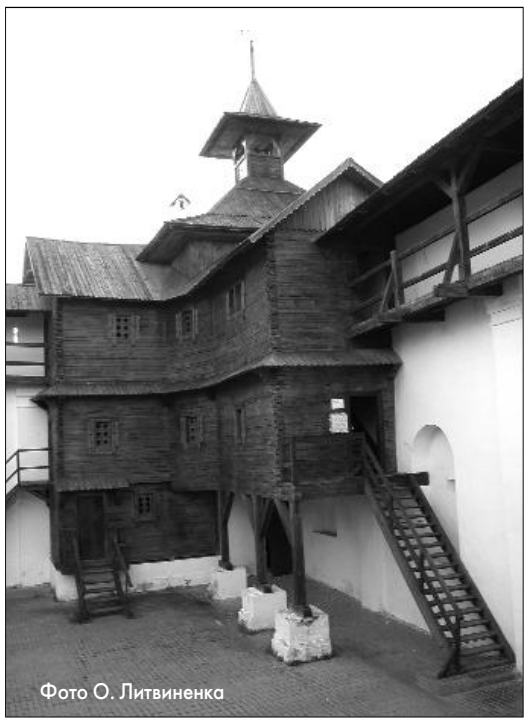

Фото О. Литвиненка

Спасо-Преображенський монастир

Домовину Олексія Кириловича, сина гетьмана Лівобережної України К. Г. Розумовського встановили в Спасо-Преображенському соборі однойменного монастиря. Вона з часом загубилася. Можливо, при ремонті храму в 1858 чи 1910 роках.

Такі історичні дані. Та ось В. Ткаченко в книжці “Православна Глухівщина” (К., 2001. — С. 22) пише: “У приміщенні Спасо-Преображенського храму в 1838 р. було поховано... графа Андрія Кириловича (?!), на місці цього поховання встановлено виготовлений зі світло-зеленої яшми пам’ятник графу, який народився 1752 року в Глухові”.

Але ж ховали Олексія! Автор “Православної Глухівщини” припустився прикрої помилки. А далі: “На пам’ятному пилоні було **помилково** (виділення наше — *В.Т.*) написано: “Народився 1748 р., помер — 1822 р.”. Та за жодних обставин не могли допустити (!) помилки. Вказані дати, наведені В. Ткаченком, це дати життя саме Олексія Розумовського.

Пишучи про Новгород-Сіверський собор, доніс до читачів грубу помилку і відомий архітектор, дослідник Віктор Вечерський (“Пам’ятки архітектури й містобудування Лівобережної України”— К., 2005). Він правильно сповіщає, що в храмі поховано графа Олексія Кириловича Розумовського. Але сказане про нього, як про “видатного дипломата, політика і самодіяльного композитора, друга Бетховена” слід адресувати Андрію Розумовському (1752—1836). Л. Кершнер у короткому нарисі життя і творчості “Людвига ван Бетховена” пише, що “частым гостем стал Бетховен и на музыкальных вечерах во дворе русского посланника в Вене, графа Кирилла Петровича (?! — *В.Т.*) Разумовского”. Тут потрібно вести мову про сина гетьмана Лівобережної України К. Г. Розумовського — Андрія, князя, дипломата-посла у Відні (1801—1807), мецената мистецтва. Саме він був організатором і утримувачем на власні кошти струнного квартету (у складі якого виступав і сам), що першим виконував твори славетного Людвіга ван Бетховена.

Отож будьмо уважні! Просвіщаймося!

Новгород-Сіверська гімназія тривалий час була центром освіти колишньої Чернігівської губернії

Марко СИРНИК,
Польща

ПОВЕРНУТИ ЧЕСТЬ

28 квітня 1947 року розпочалося примусове переселення етнічного українського населення з південно-східних воєводств Польщі на її північні й західні окраїни. Акцію проводили військові загони польського війська, спецрозділи варшавського Міністерства внутрішніх справ і міліція. Понад 140 тисяч осіб депортовано і розселено окремими родинами на чужій землі. Декого запроторено до в’язниць, концтаборів і таборів роботи. Знищено духовні й матеріальні пам’ятки українців Надсяння, Холмщини, Бойківщини, Лемківщини… Ця злочинна акція знана в історії як операція “Вісла”.

60 років після того заговорять знову історики, політики, церковні й громадські діячі. Візьмуть, може, слово і найвищі урядовці обох сусідніх країн — України та Польщі (Президент України зробив це 5 квітня цього року, його польський колега наразі мовчить). Відбудуться конференції, вечори пам’яті, з’явиться кілька фільмів, виставка, вийде чергова книжка. Десь там спорудять пам’ятник або меморіальну дошку. Одне слово, відзначення пройде більш або менш *імпозантно*.

І до наступних роковин.

Ні, не маю на увазі, що цього всього не треба. Дуже треба. Потрібно говорити про зганьблений народ. Про методи, мету, страждання. Все це дуже важливо, оскільки треба нам і нашим дітям повертати власну історію. Не задля того, щоб формувати і плекати до кого-небудь ненависть, але задля того, щоб знали, ким є ми, і звідки вони десь там у Стегні чи Інську взялися, коли Перемишль не в цій стороні лежить, а Україна ще далі. І говорити потрібно, щоб і оця Україна врешті-решт знала, що українці живуть не лише в Україні, а ті, що поза її межами, не з власної волі блукають світом. І далеко не всі ще дозволять називати себе “польськими” українцями.

Але цього всього вкрай замало. Вже час усерйоз задуматися над майбутнім українства в Польщі. А що цей час прийшов, визначив нам 2002 рік і результати всенародного перепису населення в Польщі, в якому українцями назвало себе неповні 36 тисяч осіб, і то враховуючи також колишніх громадян України.

Факти невблаганні для нас — нас менше на 75 %. Навіть тоді, коли дорахуємо тих людей, які виїхали у вільний світ, яких під час перепису обдурено, тих, які не схотіли виявляти своєї національності — навіть тоді можлива тільки одна констатація — нас набагато менше.

Однак це не поодинокий негативний фактор. Акція “Вісла” і все те, що після неї сталося, призвели до знищення українського хребта у великої частини людей. Людей, яких довгі роки переконували, що їхня мова меншовартісна, що краще прийняти чужі звичаї, що, живучи при українстві, вони самі відштовхують себе на марґінес суспільного життя. А на доказ цього впроваджували у школи антиукраїнські лектури, знімали антиукраїнські фільми (які, як правило, показували на свята за юліанським календарем). Усе українське було висміяно, замовчувано або принижено, брутально застосовуючи прикладки до українців, зокрема, *бандити, недоумки*. Або так “по-людськи, з журбою” вболівали за важку долю — навіщо вам це, легше буде жити, як усі. Навіщо вам своя церква, школа? Та це все одне і Бог один. А дитину можна прецінь охрестити і в костьолі — не треба нікуди їхати, і ксьондз грошей не візьме… Ну й роботу легше знайти тощо.

І на диво — після цього всього — українство в Польщі є сьогодні чи не найбільшим інтелектуальним і національним потенціалом із-посеред усього українства, розсіяного світом. А завдячує це простій мудрості. Мудрості впертих селян, які знали, що мають берегти честь, бо лише вона є основою для тих, кому було “неоднаково”. Тих, які пам’ятали завжди, що “шануй батька свого” — означає шануй їхню мову, традиції, віру.

Покоління акції “Вісла” витримало свій іспит. Відтворило знищену інтелігенцію, зорганізувало школи, відтворило церкву — все, що потрібно для забезпечення собі основних, природних прав.

А зараз потрібно зробити крок уперед. Не дасться-бо зводити українства до пам’яті того, що було. Наші села на рідних землях лишилися нашими — але вони не є вже міфічною Атлантидою для сучасних, народжених на заході чи півночі Польщі. Життя має свої права. Тому не вистачить провести лише один чи другий концерт, спорудити пам’ятник чи видати пам’ятну книжку. Треба задуматися над тим, що далі?

Хто має про це думати? Звичайно, українці, які проживають у Польщі. Їхні громадські, церковні чи інтелектуальні еліти. Важливо відкинути негативні звички з минулого, закінчити з показовими, принагідними акціями на користь копіткої, повсякденної роботи. Переосмислити минуле і сьогодення. Поміняти методи. Пам’ятати: те, що було добрим для нас, не конче мусить бути сприйнятливим для теперішніх поколінь. І головне — знати самому, чого хочеш…

Але потрібна більша увага з материка. Питання розвитку українства у Польщі має бути справою честі українського уряду. Кожного українського уряду. Насамперед потрібна розробка планового і цілеспрямованого переліку дій, які матимуть на меті допомогу цій групі людей. Справжню допомогу. І які мали б у собі кілька принципів — українці у Польщі є підметом цих дій, українство у Польщі не може бути заручником політичної поправності міждержавних стосунків та українство в Польщі не може бути заручником актуальної політичної ситуації в Україні. **І головне: українці у Польщі — це невід’ємна гілка українського етносу.**

Гілка, яка ніколи не дозволила собі бути чиїмсь тяглом.

Іван ПАВЛІХА,
учасник війни, голова Калуського міськрайонного об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка,
член Національної спілки письменників України

ТРИПТИХ І ПЕРЕДМОВА

60 років тому, 28 квітня, в центрі Європи розпочався народовбивчий вандалізм, якому дали назву “Вісла”. Супроти автохтонного населення, що з незапам’ятних часів проживало на захід від Сяну і Бугу (це терени Холмщини, Підляшшя, Надсяння і Лемківщини, які сьогодні називають одним топонічним терміном — Закерзоння), були застосовані дивізії й полки регулярної польської армії для здійснення блискавично-жорстокої депортації, себто насильницького позбавлення десятків тисяч людей їхнього святого права на батьківщину. Ішли в хід найжахливіші антилюдські прийоми: підпали житлових будівель і церковних споруд, використання польових судів, концтаборів, тюрем, смертних вироків. Велося криваве переслідування тих, хто чинив опір депортації, захищав ні в чому не винних людей. Це були вояки УПА. На них полювали, як на звірів. У результаті за дуже короткий час на споконвічних українських землях Закерзоння було зруйновано унікальну етнокультуру. Понад 140 тисяч люду, який уперто називав себе українцями, було розпорошено по західній території Польщі. Таке розпорошене поселення — не більше двох сімей в одному населеному пункті — робилося для якнайшвидшої асиміляції з місцевим населенням. А хто з виселених повертався назад, того чекали тюремні ґрати або концентраційний табір у Явожні, який за своєю жорстокістю не поступався нацистському Освенціму.

Етноцидна акція “Вісла” не виникла на голому місці. Вона мала не менш жахливі передумови, які породила Друга світова війна. Мішаний національний склад населення порубіжжя драматизував становище кожної людини. Скажімо, на Волині, де переважали українці, гірше малося полякам, а на

Холмщині, яка граничила з етнічно польськими землями, більше потерпали українці. Конфліктна ситуація для українського населення стала ще трагічнішою, коли сюди прийшла Червона Армія, і 9 жовтня 1944 року між урядами УРСР і комуністичної Польщі було підписано угоду про взаємне переселення українців із Польщі до Радянської України, а поляків і євреїв із Західної України до Польщі. На відміну від поляків, які не вельми болісно залишали, скажімо, свої кам’яниці у Львові чи в Станіславові, чи в Калуші, оскільки вони тут були не автохтонами, а колоністами (осадниками), то для більшості українців переселення було на межі життя і смерті, тому що вони змушені покидати свою рідну землю, свою прабатьківщину. Спершу виїжджали найменш заможні селяни і ті, чию господарку зруйнувало воєнне лихоліття. А на тих, що не квапилися це робити, чинився шалений тиск і з боку радянської пропаганди, і з боку польських шовіністів, які давно виношували задум очистити Польщу від “українського елемента”. Перші говорили, ще на переселенців у Радянській Україні чекають усілякі блага, мало не кисільні береги і молочні ріки, другі цідили крізь зуби: “Кто не виєдже, тему куля в леб”.

У невеликому селі Королі Нові (Крулє Нове) на Холмщині, де я народився, весь час мирно проживали українські й польські родини. Запозичували один в одного культурні надбання, духовно взаємозбагачуючись. Були законослухняні, як громадяни польської держави, що відновилася після Першої світової війни. Батько мій, наприклад, боронив Жеч Посполиту в вересні 1939 року, коли на неї напала гітлерівська Німеччина.

Після окупації Польщі німецькими військами він, завошивлений і хворий, дивом повернувся в сім’ю. Вороже настроєні поляки його не чіпали як колишнього жовніра. Життя зробилося нестерпним, — згадувала мати, — коли прийшли “руські” (так вона називала червоноармійців) і батька мобілізували на свій фронт, а їй запропонували переселитися в Україну. Жити стало нестерпно, тому що почалися грабунки, підпали українських хат, відверті погрози. За якийсь місяць ми позбулися пари коней, найкращої дійної корови, телички. Згоріла стодола. Таке ставлення поляків у Нових Королях до своїх односельців змусило матір за будь-яку ціну рятувати дітей. А було нас у неї четверо. Мені, найстаршому, ще й семи не виповнилось, а наймолодший, даруйте, “ще цицку ссав”. Повантажила вона все, що можна було забрати з нажитих статків, на фіру, вмостила на неї нас разом із хворобливою бабусею, прив’язала до неї корівку, що вціліла, і по розмоклій березневій дорозі 1945 року рушила до станції Звіринець, де на нас чекали “телячі” вагони, щоб відправити в Дніпропетровську область. Сусідка-полька, побачивши нас на возі, лише руками сплеснула: “Ой Манько! Манько! Що ти бешджєш робіч з темі джечіскамі?”

Повторюся: це було в березні 1945 року, коли сотні тисяч таких як ми, знедолених, назавжди залишали свої домівки, колодязі, поля, сіножаті, ліси… — все те, що називається батьківщиною. До початку акції “Вісла” залишалося рівно два роки. Один Бог знає, скільки ще мало пролитися українських сліз і крові, щоб на споконвічних українських землях не зосталося й сліду від “українського елемента”.

Гіркі події минулого не так боляче сприймати й осмислювати з відстані прожитих літ. Тим більше, що Україна, як і Польща, сьогодні суверенна держава. Нам приємно усвідомлювати, що наші західні сусіди цілком по-інакшому ставляться до нас, як ставилися вони 60 років тому. Як і ми до них.

Так мине сто літ чи двісті,
Наші рани заживуть,
Спомини всіх кривд і сварок
У непам’ять попливуть, —
Замість зрад і звад, і сварок,
Набереться скарб новий
Згідних ділань, спільних
змагань
І сусідської любви.

Ці пророчі слова нашого великого Івана Франка вже давно стали реальністю в українсько-польських відносинах, які рік від року поліпшуються. І нещодавнє рішення Виконавчого комітету УЄФА про проведення Чемпіонату Європи з футболу 2012 року для українців і поляків стане ще однією прекрасною нагодою для “згідних ділань, спільних змагань і сусідської любви”.

А пропонована увазі читачів моя поезія, задля якої, власне, й написана ця стаття-епіграф, — то данина сумній історичній пам’яті, від якої нікуди не дінешся: що було, те було. І хай воно ніколи не повториться.

А СЯН ТАКИЙ ДЗВІНКОПЛИННИЙ

I

Косить вогонь кулеметний
Людські життя. Пощади не жди.
А Сян такий срібнолетний!
В ньому ні краплі злоби і вражди.

Б’ються вкраїнці з поляками.
Кров’ю доводять: “Тут моя земля!”
А Сян для всіх однаковий,
Кожному в душу, мов Бог,
промовля.

II

Марись! Марисю! Марійко!
Склала ти руки в молитві нічній.
Може, постука Андрійко,
Кине той польсько-вкраїнський
двобій.

Гейби злодійка-коханка,
Хлопця твоєго вже більше як рік
В лісі трима партизанка.
Може так статись, що вкрала
й навік.

Треба йому України,
І ти його розумієш, що тра.
Але і спокій потрібний,
Щоб не зав’яли дівочі літа.

Маєш добра трохи в скрині.
Складені в ній рушники для сватів,
Лем як відкрить її нині?
“Боже, зроби щось і ви всі святі!

Прошу, не дайте ‘му згинуть,
Альбо за ним заберіть і мене…”

Чуєш щодня стрілянину.
Час розпроклятий. Коли ж він мине?

Бог зі святими не винні,
Що не стиха смертосіючий грім:
Сян же такий дзвінкоплинний,
Ласку і радість дарує усім.

III

Б’ються поляки й русини.
Бійка крива і спасу нема.
А Сян такий дзвінкоплинний…
Не визнає він її, не прийма.

Василь СИЧЕВСЬКИЙ

СВІЧА

Оповідання

Тоненька, лоєва, вона блимала поруч з порожньою лампадкою. Олія в лампадці давно вигоріла, і вона потухла. Гніт ще якийсь час димів, виповнюючи кімнату тонкими церковними пахощами... Сил не було. Спромоглася лиш дотягтися до сірників і запалити свічку, яка одразу заплакала гарячими бурштиновими сльозами, — скочувалась, неначе по щоках. Свіча теж догорала. Догорало й її життя. Настя це розуміла.

За вікном третю добу мела хурделиця. Вітер гупав у шибку, жбурляючи жменями сухий, колючий сніг. Шибка обмерзла, лишилося тільки невеличке кружальце. Через нього проглядав той живий світ, від якого вона з волі Божої відходила все далі і далі. Заледенілі віти яблуні білий налив намагались дотягтися до її віконця. Вони ніби прагнули постукати їй, а вітер все відкидав промерзлі гілки, сердито лаючись, завиваючи звіром. Яблуні стояли по коліна в заметах і було ясно, чому не приходить до неї ні дочка, ні онука, не навідався до цього часу ніхто з церковного хору. Як там вони без неї вправляються? Отець Миколай завжди нахвалює її. Каже: з таким голосом треба було вчитись у консерваторії, а співати в опері.

Ох, Боже любий, чи була гадка про консерваторії, коли в сорок сьомому з голоду пухли? Втіха, що хоч на старості літ поталанило поспівати в церковному хорі. Раніше по околишніх селах ні тобі церковки, ні тобі каплички. Зараз отець Миколай, вважай, власними руками відбудовує у сусідніх Коленцях стару, розвалену комуняками церкву. Чого тільки в тій церкві не бувало: і зерно, і картоплю з буряками тримали. А пізніше — клуб, дискотека, танцюльки — де вже було думати про храм та про Бога.

Коленці... Це майже п’ять кілометрів, якщо по соші йти. А в таку заметіль та хвищу на тій соші й машин нема. Як їздять у погоду, то добре чути і в її хаті, хоча й далеченько, на кручі, над самим лугом. Повз її обійстя дорога на луг спускається. Інколи кіньми проїздять, а вряди-годи і трактор прогуркоче. А зараз тихо, як у могилі. А може, я вже там?.. Боже правий, врозуми й помилуй!

І чого вони всі про мене забули? Та я ж їм лише добро робила. За кожним серце боліло та й зараз болить...

Дочка Василина в сусідньому селі, — як їй із хворими, покаліченими ногами через ті замети на материзну добрести? Онука Надійка ще мала, ще в школу не ходить. Оце згадала про малу і серце ніби трохи відтануло.

А зять? Як кажуть, що з нього взять. Десь повіявся та й завіявся. Усе шукає легких грошей. А вони ті гроші важкі, нелегко їх заробити у нашому селі. Колись із лісгоспу мав якусь копійчину. А тепер все шукає роботи. Мотається по селах: комусь щось підсобить, на вокзалі у Городянці чужі валізки тягає. Та що з того заробітку? Поки додому дістанеться — половину проп’є...

Задумалась Настя: “Чи було у тебе, Насте, щастя?” А таки, мать, було. Шкода, що так враз обірвалось. І потекли спогади, як ручай, що при березі у Тетерів впадає.

Десь за лісами гриміла в лісі війна. Потім той грім відкотився, затих. Через деякий час об’явились в лісі ковпаківці. Самого Ковпака і в очі не бачила, а хлопці його прийшли до її хати. Один такий ставний, високий, у кубанці. Каже до мене: чи не могла б ти, дівчино, до нас у ліс піти. Там поранені. Догляду потребують, а в нашого лікаря ні медсестри, ні санітарок... Пішла з ними, не роздумуючи...

Отам і стріла своє щастя. Був важко поранений. З кулемета по ньому били. У трьох місцях кулі сліди залишили: на плечі, на грудях і ногу пробило. Ходити не міг... Забрала з лісу до себе. Як тільки могла, переховувала. Не так від німців, як від своїх гицлів-поліцаїв ховала Гриця... Якось уранці налетіли, мов ті круки. Забрали. Довго не знала, де він, де його шукати. Та якось серед ночі постукав хтось у вікно. Так несміло постукав. Кинулась до шибки — нікого. Уже збиралась лягати, а тут раптом у вікно знову хтось поскрібся. Придивляюсь — він, бідний, ледь диха. Прихилився до одвірка. А зі скроні кров стікає. Учепився за одвірок, щось шепоче, ніби молиться... А потім: “Я від Гриші...” — простогнав. Завела у хату. А він ще з порога просить: “Погасіть свічку, побачать... Я не хочу знов туди...” І розказує про табір, де вони були разом з Григорієм, її Гришею. Готувалися до втечі, та не поталанило. Сам утік-таки, а Грицька повели на розстріл. Він бачив, як упав у ту яму Гриша. Як упало туди ще кілька з тих, що прорвали колючий дріт огорожі. Вони падали вже мертві, а Гриша ще рукою ворушив.

Схопилася! За сани, і бігом через ліс до тої ями. Та колгоспна яма була кілометрів за вісім, у сусідній Леонівці. Бігла, поки не закололо у грудях. Зупинилася... Рушила далі... Ще й зараз, як заплющить очі, бачить ті задубілі на морозі пальці свого Гриші. Вже не знає, де взялися сили. Як витягла його з тієї ями, як потім на санчатах через ліс, подалі від людських очей, звіриною протоптаними стежками дісталася до дому. Зайшла до хати, а хлопець упав головою на стіл і спить.

Розбудила. Удвох втягли Гришу до світлиці. Кинула на підлогу оберемок сіна, бо знала, коли покласти його, обмерзлого, на піч, то буде зле. Заходилася розтирати йому лице, руки, ноги самогонкою. Потім намастила соняшниковою олією.

А надворі завірюха, зла-презлюща, як оце зараз. Позамітало попід самі вікна. Хата її од села під ліс одскочила. По такому снігу до неї хіба що кіньми. А коня у поліцая, що за їх селом наглядав, не було. Та й де йому по такому снігу...

Так і дожили, без злого ока, аж до весни. А весною за тетерівськими лісами раптом загриміло, забухало. Але то не грім гримів, то бухкала війна. Так, ніби за ті три страшні роки ослабла, застудилася. Довгенько бухикала, аж поки там у тій стороні, де пролягав шлях від Києва, почулося якесь страшне завивання і гуркіт — та такий, що й під лісом земля здригалася. Іванко схопився: “Літаки! Бомблять...”. —“Ні, хлопче, не літаки, це катюші! Так тільки катюші голосять. Це наші наступають, німців б’ють. Я чув їх, коли воював ще з фронту. Не раз чув... Аж поки у партизанський загін не потрапив. Це добре, скоро наші й тут будуть!” Радість довгождана охопила всіх у хаті. У Гриші очі заблищали, щоки зашарілися, наче помолодшав.

А фронт прокотився десь стороною. Нашого війська в селі люди і не бачили. Десь по залізниці, по шляхах, що прорізали Полісся, прокотилася війна. А їхнє пустище, їхні гаври обминула. Але й про них не забула. Якось посеред дня заходять двоє: “Ми з воєнкомату, — кажуть. — Ждіть повісток. А головне, щоб сиділи дома. Щоб не довелося вас по лісах шукати, як інших дезертирів”.

Повістка... Господи, яке страшне слово. Вона враз убила в її серці радість, надію на краще життя, якого так довго чекала. Здавалося, прийдуть наші, і все посвітлішає. Не треба вже буде боятися тих проклятих німців, тих скажених гицлів-поліцаїв, а тут прийшли ці двоє з воєнкомату і украли радість. Запала в її серце пекуча тривога. Хоч не хотілось так думати, а все ж думка душу виїдала: ох, заберуть її коханого Гришу. І знову їй бути одній. Чекати, виглядати, сподіватись у тривозі. Думалось, раптом таки Господь помилує її коханого. Він же поранений! Хіба тим, із воєнкомату, зрозуміти жінку, яка так палко кохала. У тих двох очі порожні, холодні, мов крижини.

А тут ще Іванко затявся: “Піду та й піду од вас... Дякую вам за все добре. За те, що пригріли у своїй хаті... Піду до свого села, до своєї Дідової Буди. Може, хто з рідних там живий лишився? Тоді хоч село спалили до одної хати, та багато людей повтікали у ліси, на болота. А тих, кого впіймали, на місці стріляли...”

— То на що ж ти сподіваєшся? Там, у твоїй Дідовій Буді, чи є хто, чи нема, а сюди скоро повістку пришлють...

— А чого мені її чекати, ту повістку? Я ж приблуда, та й годі. Піду я... Бо інакше серце моє згорить. Все думаю, як там моя мати, як молодші брати й сестра. У мене їх було троє. А ще тітчиних четверо... Як прикотилася до нашого села війна, мені ще тільки п’ятнадцятий минав... А коли повістку пришлють, то скажіть, хай шукають у Дідовій Буді. Я ховатись не збираюся...

Отак сказав, за ворота вийшов, рукою махнув на прощання і з їхнього життя назавжди випав. Вона й тепер згадує його. Що ввічливий був, що працьовитий, а серце мав золоте. Ох, ці Івани Богом дані, потерпають у всі віки.

Гриші прийшла повістка десь тижнів за півтора. А тут поповзла чутка, що по навколишніх лісах виловлюють дезертирів. Стривожилось, закалатало серце. Не дай Господи, ще її Гришу дезертиром обізвуть. Але ж який він дезертир? Партизан він, ковпаківець. Та де ті документи в нього? Крізь них душі не видно. Та Гриша ж не хлопчик, як Іванко. Він їм про себе розкаже. І про загін ковпаківців, що Тетерів переходили. Там його, на тій переправі, так тяжко поранено. Ні, Гриша знайде слова, знайде товаришів із загону, які підтвердять... А раптом тих товаришів і на світі нема, може, погинули у боях всі, хто знав її Гришу, що тоді? І знову тривога та печаль серце обпікає.

Сільська поштарка Маня, що повістку приносила, розказувала: “Дезертирів, кого зловлять “заградотрядівці”, всіх до маршової роти, і — на передову. І не обмундировані, і неозброєні доладу. Усіх під німецькі кулемети! А ті людей, як січку січуть...” Отакого наговорила. Одмахнулась було од тих жахів. А серце чуло — біда близько. Запаморочилось у голові. Так, ніби на той світ ще один крок...

А свіча блимала, котилися з неї бурштинові, аж криваві сльози. Вони іскрилися і не давали пам’яті згаснути. Свіча плакала, і крізь ті сльози попливли перед очима картини пережитого.

Довго не було звістки від Гриші. Пішла у райвоєнкомат розпитувать. А там і прізвища такого по списках ніде не найдуть. Шукали, шукали — в жоден список не потрапив її Гриша. Прізвище у нього Галайда. Таке із списку не могло випасти. Пішла до начальника. Той теж колупався в пам’яті щось з півгодини, а потім, певне, не витримав її сліз і каже: “Мабуть, твій Галайда до перших потрапив. Їх тоді, як зберуть сотню, одразу гвинтівки в руки і на передову. Людей не вистачало, а таких, щоб справу знали, було вже зовсім мало. Певне, у першу маршову потрапив твій Галайда. Не плач, жіночко, війна нікого не милує...” Виявляється, перша маршова рота під Костополем полягла.

Розпитала, де той Костопіль, і подалася на розшуки. Трупів на тому полі не збирали. Нікому було збирати... Підійшли свіжі полки і погнали німців далі.

А про партизана Галайду ніхто не чув.

А серце її зболене чуло. І кричало в грудях: “Він там! Там лежить і чекає на тебе!” Під Костополем розшукала те поле, де полягла перша маршова. Вирішила обійти цей відкритий небу цвинтар, поглянути, чи немає серед небіжчиків її коханого. День ходила, придивлялася пильно до кожного трупа. Стомилася. Присіла на горбку і раптом відчула, що в неї під серцем щось ворушиться, волає до Бога. Про життя просить Всевишнього. Спочатку не зрозуміла, подумала, втома допікає. Але згодом, наче хто гукнув до неї з неба: “Дитя! Дитя твоє і коханого на світ проситься!” Аж дотемна проплакала. Все розмовляла з ними — Гришею і дитинкою, яка тільки-но нагадала про себе.

Сиділа на тому пагорку довго. Все над своїм горьованим життям думала. Не помітила, як і місяць зійшов. Зробила кілька кроків і, раптом як крізь сон побачила: лежить її Гриша горілиць. Розпластав руки і дивиться в небо. Очі заплющені, а все ж, ніби дивиться, ніби розмовляє з Богом. У ту мить вона зрозуміла, що прийшла до неї Істинна віра. Стільки минуло років, а та мить не покидає її душу.

Що було потім, пам’ятає крізь туман. Знайшла в собі сили, вийшла на дорогу, зупинила якусь полуторку, упросила шофера, привезла коханого у своє село, поховала на сільському цвинтарі. Над могилою поставила дубовий хрест. Перший час частенько навідувалась до нього, квіти приносила. Всю могилу обсадила ними. І ростуть там ті квіти і досі, кроплені дощами та її гіркими слізьми.

Часто думає за що, за які гріхи послала їй доля таку гірку любов. Народила донечку, на Гришу схожу. Гришина кровиночка, її Василинка. А радості скільки принесла з собою! Настя над колискою плакала і сміялася. Як пташка пурхала над вервечками. Пурхала та все заглядала у ті кохані, Гришині очі. Чекала, що з тих оченят прогляне до неї і сам Гриша.

...Рипнули двері. “Мабуть, вітер прочинив. Та як міг, коли вони на засув замкнені”. Раптом, ніби знічев’я, помутнів світ в очах, аж чорно стало. А з тої темряви увірвалося до кімнати світло. Срібне, яскраве, прозоре. Спочатку так, наче крізь щілини бризнуло, а потім суцільним потоком, ніби і дверей не було. Увірвалося і залило все навкруг сріблясто-білим холодним вогнем.

У яскравості срібного потоку з’явилася знайома постать... “Грицю... Грицуню, ти звідки?” І чує його голос, такий знайомий, такий рідний. “Оце, Насте, привітати тебе прийшов...” Здивувалася. “З чим вітати?” Не відповів, тільки рукою повів, показуючи на прозорі тіні позад себе. А там... Іванко вклоняється їй. “Чи пам’ятаєте мене, тітонько? Ходімо... Там ліпше, спокійніше...” І в пояс вклоняється... А далі за ним мала Надійка за спідницю матір тримає. Та ніби хоче підійти ближче, а мама не пускає. “Бабуню, не полишайте нас... Адже ви обіцяли моїх діток няньчити...” Ніби шепоче, а вустонька не ворушаться. Хоч голосок знайомий, рідний. “Не полишайте... Не йдіть од нас...”

Сколихнулась болісно душа, спалахнуло холодним вогнем, засліпило і пропало, розсіялось у темній хвилі, що незворотно насувалася. Вона вже не чула, як зривали у сінях двері, не бачила отця Миколая, що увійшов до кімнати разом з сусідами. Не відчувала пальців настоятеля, що торкнулися її вже холодної шиї. Отець Миколай, важко зітхаючи, промовив: “Прийми, Господи, душу усопшої, праведна була душа...” — і осінив хресним знаменом. Свіча пустила останню бурштинову сльозу і згасла...

Її поховали на сільському цвинтарі поруч із Гришею. Люди швидко порозходились, а Надійка з матір’ю довго стояли біля могили.

— Бабулька... Бабуленька моя... — шепотіли дитячі вуста.

“Слово Боже потрібне людям, щоб вони прийняли його в серце своє”.

ЯКА МОВА БОГОВІ ДО ВПОДОБИ?

Іван ЮЩУК,
професор Київського міжнародного університету

Коли Кирило й Мефодій у IX ст. перекладали богослужбові книги на слов’янську (тодішню болгарську чи македонську — про це ще йде суперечка) мову, то цією мовою щоденно розмовляли селяни й ремісники, торгівці й лихварі, чесні й нечесні люди — у полі, на вулицях, на базарах, у місцях розпусти. Це не була й не могла бути якась спеціально створена для Божого слова мова, як і мова іврит, грецька чи латинська, якою первісно були написані богослужбові книги. Це була мова простолюддя з усім її позитивним і негативним, як у житті, наповненням. Але стосовно до богослужбових книг її було очищено від вульгарності.

Аргументи, що їх деякі московські й промосковські церковники висувають проти використання української мови в богослужінні, з такою самою підставою можна було б застосувати й щодо російської мови — нею ж бо розмовляють не тільки поштиві люди, а й бандити, люмпени, суспільне дно. Ще кажуть, нібито Бог не розуміє української мови. Ті, хто це твердить, тим уподібнюють Бога до того “українського” мільярдера, який не захотів відповідати журналістці, бо вона, бачте, поставила йому запитання українською мовою, а це вже ніщо інше, як богохульство.

Не Богові потрібне те, що написано, те, що мовиться під час церковних відправ, а людям. Бог і без слів знає, що ми думаємо, що ми замишляємо, наскільки ми щирі в стосунках із Ним, наскільки праведні в своїх діях. Слово Боже потрібне людям, щоб вони прийняли його в серце своє і чинили відповідно до Його волі, до Його заповідей. Отже, воно повинно бути насамперед зрозуміле людям. Як писав апостол Павло в Посланні до Коринтян, в церкві краще п’ять слів промовити зрозумілою мовою, щоб і інших навчити, ніж десять тисяч слів чужою мовою, для народу незрозумілою.

Приємно усвідомлювати, що кращі представники нашого народу впродовж століть ревно дбали про те, щоб зробити слово Боже доступним для кожного українця, і зробили чимало, хоч чужинці, керуючись сатанинськими настановами, часто перешкоджали цьому. Це добре показала Людмила Іваннікова у своїх дослідженнях, які тут публікуються.

ПАМ’ЯТКИ НАШОЇ ДУХОВНОСТІ
(УКРАЇНСЬКА ЛІТУРГІЙНА КНИГА XVI—XVIII ст.)

Людмила ІВАННІКОВА

Найдавніші видання богослужбових книг (XV—XVI ст.) зберігаються у відділі стародруків Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського й у відділі стародрукованих, рідкісних і цінних книг Державної історичної бібліотеки.

Найперші книги кириличного шрифту почали друкуватися у Венеції з 1469 р. А в Україні друкована книга відома з 1491 р., відтоді, як у Кракові стараннями князя Костянтина Острозького було організовано друкарню Швайпольта Фіоля — саме він на замовлення української громади випустив 1491 р. “Часловець”, “Осьмигласник”, “Псалтир”, “Тріодь Постную”, “Тріодь Цвітную”. Вони мали яскравий національний колорит, виявлений в оформленні за зразком західноукраїнських рукописів (Огієнко І. Історія українського друкарства. — К, 1994. — С. 279).

Майже через 100 років (1572—1573 рр.) були засновані Львівська друкарня Івана Федорова, згодом — Острозька (1577—1579), де 1581 р. вийшла знаменита Острозька Біблія. Там друкувалися насамперед богослужбові книги — Требники, Часослови, Акафістники, Канонники, Восьмигласники, Мінеї, Служебники.

Ширилися по Україні видання Віленського друкаря Петра Мстиславця (Часословець (1576), Акафістники 1627 і 1628 рр.)

1604 р. львівський єпископ Гедеон Балабан (1530—1607) заснував друкарню в Стрятині, де видавав і церковні літургійні книги (Служебник 1604 р., Требник 1606 р.). Друкарню очолював його брат Федір Балабан. Стрятинський Требник пізніше склав основу Требника Петра Могили (1646). Це книга, в якій описано, як слід звершувати церковні таїнства — Хрещення, Вінчання, Похорон, різноманітні молебні. Цікавий розділ “Молитви на всякую потребу”, з яких найоригінальніші молитви “На затримання вітрів і бурі”, “На заборону грому і блискавки”, “За недужих в усяких немощах сущих”, “Над болящим і неспящим”, “Над бранію блуда”, “Молитва повістна і заклинательна святого мученика Трифона, глаголаємая в вертограді (на городі — *Л. І.*) іли винограді (в саду), іли на ниві”, — заклинання комах і червів із житієм святого мученика Трифона. Тут же подані рідкісні молитви на одягання ряси, молитва розрішальна для померлого, “молитва над ядущим скверние мяса от поган”, молитва за того, хто відвернувся і відрікся віри, молитва за християнина, що обманувся язичницькою оманою, молитва, щоб огласити язичника, молитва на освячення оскверненого колодязя, за полонених, молебен при нашесті варварів... Звичайно, такі молитви вже не використовуються Православною Церквою, їх не знайдеш у сучасних виданнях Требників.

Справжнім поліграфічним шедевром XVII ст. є Требник Петра Могили, виданий 1646 р. в друкарні Києво-Печерської Лаври. Це на той час перше науково-богословське видання, створене на основі численних першоджерел грецьких і українських (друкованих до 1646 р. і рукописних). Петро Могила — автор передмови й розгорнутих богословських коментарів до кожного розділу, які не втратили актуальності й досі. Святитель не лише сам правив тексти, звіряв їх з оригіналами, добирав ілюстрації, що мали національний характер, а й брав безпосередню участь у складанні та друкуванні книги. Цікаво, що до Требника Петра Могили внесено 37 нових чинів, яких не знаходимо ні в грецьких, ні в слов’янських Требниках, виданих до 1646 р. Це — чини освячення церковних речей — убрання вівтаря, священних сосудів, одеж, іконостасу й ікон, хрестів, дзвонів, цвинтаря, чин заснування нового монастиря, міста, фортеці, будинку, чин благословення печі, пекарні, нового колодязя, насадження нового саду, благословення винограду і плодів у день Преображення, благословення посівів, нової клуні (так і написано — “КЛУНІ НОВОЇ”), нових сітей для ловлення риби, овечих отар та для іншої худоби, нового човна, верби в Квітну неділю, благословення куті (“іли вареної пшениці с медом смішаной”), солі тощо. Все це свідчить про те, що Православна Церква в XVI—XVII ст. була нероздільною з життям і побутом українського народу, зокрема, селянства, освячуючи і благословляючи людську працю та її плоди протягом року, а також і все життя віруючого від народження до смерті. Цікава і третя частина Требника, що вміщує молебні та молитви на різні випадки — в день Нового року, під час голоду, мору, потопу, землетрусу, посухи, проти відьомства, чаклування, всякої нечистої сили. Требник Петра Могили — невичерпне джерело для дослідження насамперед мовознавців, етнографів, істориків, богословів.

Ікона “Спас у Силах”. Друга половина XV ст.

У пізніших Требниках також можна зустріти багато церковних чинів (молебнів), які виходили з тогочасних потреб парафіян і дають цікаві відомості про побут і світогляд українського народу в XVII—XVIII ст. (молебен “на запинення вітрів і бурі”, благословення свічок на Стрітення, благословення стайні, благословення “млека чародіянного”, благословення дітей і одіяння дитини в іночеські одежі, чин обходу посівів (“чин благословення сіяння сімен полевих в праздник Різдва Богородиці”), освячення дому проти пожежі, освячення ріки, човна, сітей, “купелі” (ставка — *Л. І.*) рибної і риб, на копання колодязя і обрітення води, освячення житниці, пивниці, світлиці, зілля на Успення, зілля проти недугів, зілля їстівного і овочів, всякої посудини, вина, олії, меду, благословення вулика, оскверненої церкви, чин вигнання бісів (Требник 1739 р. Унів). Із цього видно, що священнодійства церковні виходили зі злободенних потреб народу. Багато з них побутували лише в Україні й згодом були викорінені РПЦ. Не знайдеш зараз у літургійних книгах Української Православної Церкви молебна на випадок “коли йде дитина вчитися на священика”, “коли дощ безперервний” (див. Почаївський Требник 1771 р.) — хіба що окремі заключні молитви примандрували до нас із тих часів.

Піклуючись повсякденно про життя своїх чад, про виховання дітей, чесний шлюб, міцну сім’ю, чистоту православної віри, Українська Церква насамперед дбала про очищення і спасіння душі людини. Наприклад, у Почаївському Требнику 1786 р. знаходимо вражаючу річ — чин “Покаяніє скитское”, який готував ченця до таїнства Сповіді й Причастя. Особливо вражає “Молитва покаяння” до Пресвятої Тройці (с. 10), — глибиною осудження власного сумління, суворою позицією, що зазнала впливу літературного бароко. Автор твору вправляється в словотворенні, вишукуючи найгірші епітети для себе самого, на зразок “вредолюбець”, “сміхолюбець”, “гріхолюбець”, “похотолюбець”. Не можу стриматися, щоб не процитувати для сучасного читача хоча б уривок цієї молитви, що передає стан душі Почаївського монаха XVIII ст.: “Аще би, Господи, не Твоя благодать покрыла мене, грішного, по вся дні і нощі, і часы, то уже бых аз, окаянный, пошол, аки прах пред лицем вітра, і бил бых аки не явлен на світ сей за своє окаянство” [...]. “Что лі начну глаголати? Как ізрещи множество гріхів моїх, — ум мой смутися, і душа ми трепещет, і всі удове (члени — *Л. І.*) тіла мого содрогнулися от содіянних ми зол. [...] Ність (нема — *Л. І.*) бо того гріха, єгоже аз окаянний не сотворих, і ність тоя злобы, єя же не содіях. І самоє небо оскверних зреніем **очію моєю**, і землю окалях хожденіем *ногу моєю*. (Тут — форма числа двоїни, яка вже зникла, — *Л. І.*). Весь чуждь біх волі Твоєя, преступих Твоя заповіді, і не сохраних Твоїх повеленій [...], і не сотворих ні єдин день хотінія Твоя, Блаже, но всего себе повинух гріху і сластєм поработи [...] Согріших, Господи, в преслушанії повеленій святых апостол і святых отец. Согріших в преслушанії заповідей отца своєго духовного. Согріших в преслушанії по плоті родитель — отца, і матері, і всего сродства. Согріших, Господи, небреженіїм Святих Твоїх Писаній. Согрішних невірієм Святині Твоєя, Христа, Бога нашего, в сумненії віри Православныя [...]”. Хіба тепер, через 300 років, не актуальні для нашого народу слова цієї молитви?

Інша богослужбова книга — “Служебник” — подає чин Святої Божественної Літургії (крім літургії св. Іоана Золотоустого, подаються ще Літургія свт. Василія Великого, яка одправляється в піст, та Літургія Ранішосвячених дарів св. Григорія Двоєслова, що одправляється в середу і п’ятницю Великого Посту), вечірні та утрені з описом усіх священнодійств і з молитвами, які читає ієрей таємно у вівтарі. Служебник, як і Требник, призначений виключно для священнослужителів. Найперший кириличний Служебник з’явився друком у Терговищі 1508 р. Відомі Служебники, видані Київською митрополією у Вільно (1533) та в Стрятині (1604). Найважливішим для Української Церкви є Служебник Петра Могили, виданий 1639 р. в друкарні Києво-Печерської Лаври.

Найдавніший Служебник, який пощастило тримати в руках автору цих рядків, зберігається у відділі стародруків НБУВ. Виданий він у Венеції 1519 р. Книга трохи пошкоджена (втрачений початок, середина і кінець), однак добре збережена, має дуже красивий незвичний слов’янський шрифт, двоколірний друк. На обкладинці печатка “Друк Божедара Вуковича, 7.07.1519”. Насамперед він цікавий як пам’ятка української мови XV—XVI ст. Очевидним є те, що складали його українські друкарі, адже таких “помилок” не могли припуститися чужоземці: “добрых”, “ізыдім”, “вьвікы”, “вечеры твоєє тайныє причєстныка мє прійми”; “причещаєтсє сущего в руках со строхом і всякым опасством”; “отирає

руці о антимінс”, “так же творит і на лицу своєм”; “і перед жертовником творить начало”; “і починають”! Можна навіть припустити, що друкар був із Волині або Галичини. Причому коли в молитві “проскакують” лише фонетичні українізми, то в коментарях він дозволяє собі морфологічні та лексичні “вольності” (“і починають”). Знаходимо в мові “Служебника” і польські впливи.

Крім літургійних книг для священнослужителів у XV—XVIII ст. видавалася величезна кількість іншої богослужбової літератури, якою могли користуватися під час відправ півчі (Часослови, Мінеї, Канонники, Акафістники, Богогласники, Правильники), а також ченці й миряни при виконанні щоденного келейного молитовного правила (Молитвослови, також Канонники й Акафістники). Ці книги не схожі на сучасні православні видання. І не лише красивим зовнішнім оформленням, а й внутрішнім змістом.

Проглянемо один із найдавніших — Молитвослов 1536 р., виданий у Венеції. Книга величезна за обсягом, але компактна за розміром, в дерев’яній обкованій міддю обкладинці з металевою защіпкою, зберігається в тому ж відділі стародруків НБУВ. Книга, очевидно, належала священнослужителю — на початку вклеєна рукописна вставка: уставні вказівки, що стосуються піснеспівів на св. Пасху. На наступному листку молитва “Слава в вишніх Богу”. Сторінки могли бути вклеєні в кінці XVIII—на початку XIX ст.

Огляд книги засвідчує, що на початку XVI ст. молитовник пропонував православному віруючому не лише повне келейне правило, а й включав Часослов (основні церковні богослужіння дня — вечірню, повечірницю, часи (1, 3, 6, 9), обідницю, вранішні та вечірні молитви), а також основні витяги з Мінеї (річного кола богослужінь) — утрені з канонами до Господа Ісуса Христа, Богородиці, архістратига Михаїла, Іоана Хрестителя, свт. Миколая, до інших святих отців, катавасії, тропарі й стихири на цілий рік, житія святих, церковний календар, пасхалія (богослужбові вказівки про пасхальне коло богослужінь). Цікаво, що на початку подано календар і **гороскоп**, а вкінці — типікон і пасхалія з **“луновником”**, — дивне поєднання православ’я з язичництвом!

Молитовник 1536 р. — типовий для XVI ст. У другій частині (початок якої втрачено) зібрано, певно, всі можливі на той час молитви до Господа Ісуса Христа, Божої Матері, всіх святих (це десятки, а може, й сотні текстів). Таких молитовників збереглося мало, очевидно, тому, що ці видання були розповсюджені між віруючими і не затримувалися в церквах і монастирях, на відміну від Акафістників та інших літургійних книг.

Типовим для молитовників XVII ст. є перлина друкарні Києво-Печерської Лаври “Пречестные акафисти всеседмичные с стихіри і канони імже приличниє і прочіс благопотребния моленія с місяцесловом, пасхалією і лунним теченієм” (1677 р., 324 с.). Книга вміщує багато молитов і акафістів, яких нема в попередніх виданнях, — не виключено, що вони були не лише вперше перекладені, а й створені ченцями Києво-Печерської Лаври (див., приміром, “Правило молебне до преподобних отців наших Печерських і до всіх святих, в Малій Росії просіявших”, “Акафіст і канон живоносному Гробу Господньому і Воскресінню ГНІХ (Г[господа]Н[ашого]І[ісуса]Х[риста])”, “Акафісти до Найсолодшого Ісуса Христа, до Пресвятої Богородиці, до Архангелів Михаїла, і Гавриїла й інших безтілесних сил, акафіст Успінню Пресвятої Богородиці тощо). В кінці кожного акафіста подані надзвичайно гарні поетичні молитви, їхня мова відбиває український народний світогляд, їхні образи споріднені з образами багатьох літературних пам’яток стародавнього Києва (див., наприклад, Канон до Ангела-Хранителя: “Нині яко пчелы сот окружают мя богомерзції губителіє демони, яко хищницы птицы, яко лукавыя лисицы і яко сироядцы птиц плотоядних окрест мене літают, — покрый мя, Хранителю мой, якоже покрывает орел птенцы своя”).

Келейне молитовне правило набагато повніше, ніж у пізніших молитвословах — не виключено, що внаслідок майже столітньої боротьби РПЦ за викорінення всього українського не лише в книгодрукуванні, а й у духовному житті, ці молитви були вилучені, але тепер ніщо не заважає ввести їх в обіг як справжні перлини нашої духовності. Взагалі, книгу цю варто перевидати як пам’ятку — вона гарно ілюстрована численними гравюрами, має красивий “читабельний” шрифт.

Переглядаючи українські богослужбові книги кінця XVII—XVIII ст., можна помітити, що на той час уже розпочався процес “роздирання” Православної України. Якщо видання найсильніших на той час Лаврської і Чернігівської друкарень зазнавали сильного московського тиску (“дабы в них никакой против великороссийских книг погрешности не было”), книги інших українських друкарень, що перебували на території Польщі (Унівська, Почаївська) зазнавали значного впливу Унії. Це виявлялось у скороченні келейного молитовного правила, довільному порядку розміщення текстів, змішування вранішніх і вечірніх молитов. Відхід від православної традиції особливо яскраво простежується в Почаївських виданнях — Часословах 1742 та 1760 рр., Канонику 1783 р., Требниках 1786 та 1771 рр. Тут серед вранішніх молитов знаходимо вечірні, змінено чернече келейне правило та Правило до Св. Причастя. На жаль, така плутаниця характерна не лише для греко-католицьких молитовників, а й для видань УАПЦ, починаючи з перекладу Івана Пулюя.

ДОСТОЙНО ПРОЙДЕНИЙ ШЛЯХ

Богдан ГОРИНЬ

Відійшла у світ вічного спочинку людина великого серця, великого розуму, великого таланту. У часи, коли душами людей заволоділи егоїзм, егоцентризм, користолюбство, жадоба великого багатства й великої слави, прагнення бути якнайбагатшими і в усьому найпершими, на тому непривабливому тлі **Опанас Заливаха** — одна з унікальних постатей, яку можна назвати постаттю мистця-альтруїста. Він був байдужим до побуту, до слави, ніколи не висувався в перші ряди, але завжди йому належали ці перші місця.

Новітня історія світового мистецтва знає імена, які відомі в усьому світі. Це імена мистців-імпресіоністів і постімпресіоністів, кубістів і модерністів, починаючи від Моне, Ван Гога, Гогена, Сезана до Пікассо і їхніх послідовників. Я впевнений, що серед перерахованих імен має бути ім’я нашого видатного земляка Опанаса Заливахи. Але за це місце треба боротися, не чекати, що хтось його визнає, це наш обов’язок.

Від багатьох мистців із космополітичним світоглядом, як у іспанця Пікассо, що все творче життя провів у Парижі й став видатним французьким художником, Опанаса вирізняє чітка світоглядна національна позиція: бути українським мистцем, бути виразником української ідеї в мистецтві. До тої місії, до тої своєї дороги він ішов довго, бо в дитинстві, коли надивився на смерті дітей, матерів і дідів, ті враження залишилися на все життя, а потім з’явилися в його картинах під назвами “Привид комунізму” (1982), “33-й рік” (1997), “Голодомор” (1998).

Рятуючи сім’ю від неминучої голодної смерті, батько з дружиною, трьома синами і донькою переїжджає на Далекий Схід, у Приморський край. Там юний Опанас починає усвідомлювати, що його покликання бути мистцем. Він вступає до художнього училища в Іркутську, вчиться у художній школі при Ленінградській академії художеств, потім вступає у Ленінградський інститут живопису, скульптури й архітектури ім. Рєпіна. Там навчалися студенти різних національностей, і йому не сходило з думки питання: хто він? Грузин знає, що він грузин, чех знає, що він чех, а хто він, Опанас Заливаха, який дитинство і юність провів у Росії?

Рівно 50 років тому 1957 року перед студентом Ленінградського інституту живопису, скульптури й архітектури постало питання: куди їхати на практику? Яку республіку, яку область обрати? Познайомившись перед тим із Михайлом Фіголем, художником з Івано-Франківська, Опанас Заливаха обрав Галичину, центр Гуцульщини м. Косів. То було справжнє провидіння Боже. Від того вибору залежало, яким буде його подальший життєвий і творчий шлях, чи знайде він себе, чи відшукає свої корені, чи пробудяться його батьківські й дідівські козацькі гени, чи заговорить українська кров. То був доленосний вибір. Після довгих років перебування на чужині місто Косів стало першим дотиком до рідної багатостраждальної землі. У Косові Опанас наче пробудився від летаргійного сну. Після довгих років життя в російському середовищі він почув українську мову, побачив неповторні гуцульські краєвиди, чіткі, наче відчеканені з бронзи, профілі гуцулів, їхнє багате мистецтво: витончену різьбу, барвисті килими, гончарні вироби. Тіні забутих предків промовляли словами історичних пісень, мелодіями троїстих музик, звуками сопілки, дримби, флояри.

Після закінчення практики Опанас Заливаха приїхав у Ленінград іншою людиною — гомо совєтікус став Українцем. Він усвідомив своє призначення, він знав, що повернеться в той край, який допоміг йому знайти себе. Після закінчення інституту довелося їхати за призначенням у Тюмень, але дух його ширяв Україною. І в грудні 1961 року він переїжджає в Галичину. Всього чотири роки (1962—1965) прожив Опанас в Івано-Франківську. То були радісні роки, коли Опанас став видатною постаттю у русі шістдесятників. Як палахкотіло його серце і розум, коли він познайомився з людьми, які були близькі йому душею, розумом і талантом, коли активно включився в національно-культурний рух шістдесятників, брав участь у короткотривалому українському відродженні. Велика загадка, що чимало талантів, народжених у степовому краї, вирощували свої творчі крила у Галичині. Роль Галичини в українській історії достойно оцінив Євген Маланюк — один із улюблених авторів Опанаса Заливахи.

Опанаса Господь нагородив великою силою притягання, він був магнітом, який притягував і до якого тягнулися. За короткий час він став улюбленцем друзів і знайомих не тільки в Івано-Франківську, а й Львові та Києві. То були роки радості, творчості, боротьби, надій, сподівань. За чотири роки натхненної праці, душевного піднесення і віри у можливість бути самим собою довелося заплатити п’ятьма роками неволі в концтаборі № 11, що у поселенні Явас у Мордовії. Опанас був арештований 27 серпня 1965 року під час першої післяхрущовської хвилі арештів учасників руху шістдесятників.

Є дещо спільне між національним відродженням у Радянській Україні 20-х і 60-х років XX століття. Національно-культурне відродження 20-х років було репресоване, тому й отримало назву “Розстріляне відродження”. Більшість активних учасників руху шістдесятників також пройшли крізь тюрми й концтабори. У концтаборі Опанас не витрачав часу даремно. Багато читав, робив ескізи для майбутніх творів, вітальні листівки, екслібриси, писав друзям у “велику зону” листи з роздумами на мистецькі й філософські теми.

З Опанасом я познайомився як працівник Львівського музею українського мистецтва ще до арешту, а пізніше зустрілися в Мордовії, де в’язні з України утворили так званий український кіш. У концтабірних умовах друзям Опанаса вдалося відсвяткувати

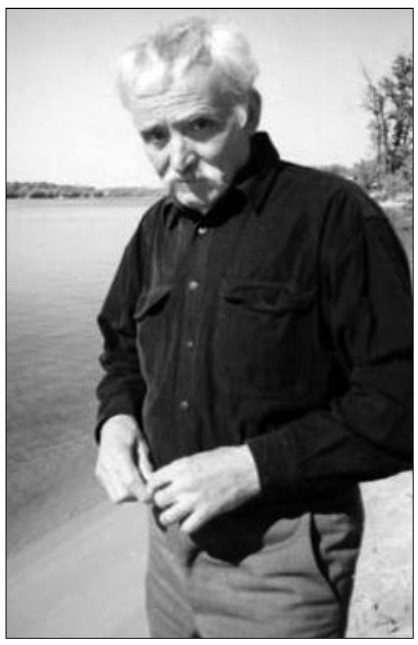

його день народження. На цьому незвичному для концтабірних умов дійстві я виголосив доповідь, що стала продовженням моєї праці над дослідженням життєвого й творчого шляху мистця, початої ще до арешту. Ця доповідь лягла в основу нарису “Опанас Заливаха. Вибір шляху”, надрукованого майже через тридцять років (К., Урп, 1995).

А коли 1970 року Опанас повернувся у “велику зону”, його чекало п’ятнадцять років кагебістського переслідування. У ті тяжкі роки, схилившись над аркушем паперу, над натягнутим на підрамник полотном, над книжками з історії, філософії, мистецтва, Опанас думав над філософськими питаннями буття, над долею України й українців. Шукав відповіді у працях філософів, читав і перечитував “Кобзар”, який був для нього національним євангелієм. Глибоко аналізував вірші Шевченка, часто задумувався над поставленим геніальним поетом питанням:

Нащо нас мати привела?
Чи для добра? Чи то для зла?
Нащо живем? Чого бажаєм?

Одна з лінгравюр Опанаса має назву першого рядка цього вірша “Один у одного питаєм” (1983 р.). Це тільки одне з сотень тисяч питань, над якими ламав голову філософ із палітрою і пензлями в руках.

У кінці 80-х з’явилися проблиски нової надії, а з ними передчуття великих подій. Щоб наблизити їх, щоб прискорити ці події, мистець ладен був працювати день і ніч. На “Автопортреті” 1989 року груди і голова мистця палахкотять у вогні думок і почуттів, що стремлять у небеса. То символічний портрет, як і більшість його творів.

Минулого року я двічі був у Опанаса. Говорили про різне, а він, перериваючи плин розмови, час від часу ставив питання — знову Шевченківське, знову глобальне, яке примушувало задуматися над усією нашою історією, над долею української нації: “За що нас Господь кара?” Казав, що запитував про це багатьох своїх друзів, чув різні відповіді, але продовжує думати.

Це питання особливо мучило його, коли почався отой безлад у державі, що триває й досі. Де першопричина, хто завинив, де схибили державні мужі, який вихід із ситуації? Ці думки не давали спокою ні вдень, ні вночі, спалювали його душу й тіло, прискорювали трагічну хвилину.

І ось у п’ятдесяті роковини, коли Опанас Заливаха вперше ступив на оповиту легендами, дорогу його душі прикарпатську землю, 24 квітня 2007 року в 0 год. 15 хв. серце видатного мистця-філософа зупинилося, його душа відійшла в далекий світ вічного спочинку.

Опанаса Заливахи дуже не вистачатиме рідним, друзям, широкому загалу його шанувальників. А найбільше його не вистачатиме Україні. Хай буде пухом для нього рідна земля. Царство йому небесне!

Квітень, 2007 р.

“Лише в рамках імперативу Ірода знаходить пояснення кожний вбивчий аргумент проти українського кіно…”

● **ПОГЛЯД ЗБЛИЗЬКА**

Михайло ІЛЛЄНКО,
кінорежисер

ТЕПЕР Я — НІКОЛЬ КІДМАН!

(П’ятнадцять років без права листування)

Спочатку мене цікавило, згодом дивувало... Тепер це питання не дивує: чому суспільна думка щодо українського кіно сформована в діапазоні від нищівної іронії — до системного знищення? І то лише у випадку, коли визнається сам факт існування українського кіно.

Ідеться про кіно, яке ризикує означити себе насамперед — мовою. Решта фільмів, у тому числі — екранне сміття, ніколи не наражається на вирок “без права листування”. Навпаки, ці фільми активно контактують із глядачем, широко рекламуються у численних популярних виданнях, я вже не кажу про поблажливість до творчо-аморальних, але епідемічно-розповсюджених зразків естрадної попси, які давно заслуговують на жорстоку оцінку принципових критиків.

Але принциповими й жорстокими критики бувають лише щодо українського кіно. Інші погляди присутні у вузькому спектрі спеціальної літератури, але за її межами індивідуальний та ще й позитивний підхід спостерігається переважно до іноземного (іншомовного) кіно.

Здається, українське кіно вигадане для того, щоб його цькувати, це модно, весело й сучасно, його обліплено негативними стереотипами так само, як стіни й паркани Києва обліплені коростою оголошень. Обіговою монетою в обміні між владою, критикою та суспільством стала копійка, на аверсі якої написано: “Українського кіно немає”, на реверсі — “Воно дуже погане”, гурт прикрашено словами “У цьому винне старше покоління, яке не дає знімати молодим”. Фальшивою копійкою розплачуються з авторами невідзнятих фільмів, — монет відкарбовано стільки, що вистачить і студентам, які повертаються з міжнародних фестивалів із призами, і старшому поколінню зі стажем безробіття у півтора десятка років. Фальшивою монетою оплачено штучний конфлікт між поколіннями, який ніколи не було призначено для розчистки дороги молодому поколінню, але — для “зачистки” кіностудій від покоління старшого. Провина цього старшого покоління лише в тому, що воно причетне до студійної нерухомості, землі, традицій, які воно формувало, створюючи свої фільми й відраховуючи від бюджетів цих фільмів чималий відсоток на розвиток. Як тільки кіношне майно роздерибанять, це покоління буде амністоване.

Особливо важко пояснювати всі ці парадокси глядачам після перегляду вітчизняних фільмів, про існування яких ніхто не підозрює. Географія запрошень фестивалю “Відкрита ніч”, що десять років збирає українське кіно, — від кінотеатрів Києва через відбіркові комісії міжнародних фестивалів — до Колумбійського університету США. Цього року в кількох містах, у тому числі й у Львові — під стінами монастиря Бернардинців три вересневі ночі поспіль просто неба дивились українське кіно. І знову доводилося відповідати на питання: чому імпортоване кіно — скрізь, завжди, все й одразу, а українське — холодними вересневими ночами під зорями? Востаннє подібні питання прозвучали у Дніпропетровську.

“ТЕПЕР Я — НІКОЛЬ КІДМАН!”

Так сказав один із призерів Десятого дублю фестивалю “Відкрита ніч”. Цією новиною (звичайно, з усмішкою) він поділився, коли повернувся до Києва після студентських канікул. У себе вдома він став зіркою. І не лише він і не лише у себе вдома. Адже десята “Відкрита ніч” в ефірі Першого національного показала 75 українських фільмів протягом тижня. Завершився цей тиждень прямим включенням конкурсної цьогорічної програми, яка запропонувала телеглядачу, крім фільмів — знайомство з авторами, а також інтерактивне голосування на приз глядацьких симпатій. Усмішка нової зірки була сумною, бо фестивальне свято закінчилося і повернулися голлівудські будні (зірка працює на одному з телеканалів, де монтує анонси для Ніколь Кідман).

Наші зірки були помічені на небосхилі протягом тижня: липневий метеоритний дощ “Відкрита ніч” транслював Перший національний.

Переважно це були дебютні, студентські, але також і короткометражні професійні фільми. Отой перший вихід “Відкритої ночі” в телевізійний ефір — звіт кінофестивалю за десять років роботи. Сам фестиваль триває одну ніч на рік. Цієї ночі (з першого на друге липня 2006 року) кожний, хто мав бажання, міг сісти перед своїм телевізором і приєднатися до процесу створення зірок за допомогою інтерактивного голосування за той чи інший фільм. Фільми, режисери, нагородження, — кінофестиваль від початку до кінця разом із ретроспективою, — вперше у прямому ефірі країни. Аналогів не знаю.

Зіркова орбіта режисера, про якого я розповідаю, заслуговує уваги: спочатку він склав іспити і був зарахований до резервації. У цій резервації якнайменше тричі за п’ять років кожному дають чисту плівку Kodak, яку можна перетворити на власний кінофільм за допомогою старенької апаратури. Тему фільму резервіст вибрав сам. Ніхто, навіть Депардьє, не зазіхав на його тему, на апаратуру, на кіноплівку і скромний кошторис фільму, бо — резервація. Назва резервації: “Інститут екранних мистецтв Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого”. Наш резервіст узяв чисту плівку і поїхав додому, де його знають родичі, вчителі, однокласники й однокласниці, сусіди, вихователі дитячого садочка, лікарі, місцеві хулігани й друзі, і зняв (не без їхньої допомоги) свій перший кінофільм. Потім він приніс свою роботу до іншої резервації — на відбіркову комісію фестивалю “Відкрита ніч”, де його фільм не відсунув від екрана претендент з іншої країни. Бо наша резервація — не міжнародна. Це звільняє фестиваль від провінційного обов’язку залицятися до кожного фільму, який не спілкується з глядачем українською мовою. Минув час, і якось чарівної липневої ночі фільм нашого резервіста показали в конкурсній програмі під зорями Андріївського узвозу. Фільм подивилися члени журі (в тому числі Ліна Костенко, Юрій Іллєнко та інші відомі в Україні й світі діячі культури). Крім членів журі та присутніх на фестивалі, фільм в ефірі Першого національного побачили всі, хто не хотів спати в Україні тієї ночі. Хтось віддав свій голос за фільм нашого резервіста, а хтось зберіг його для іншого фільму. Після фільму телеглядач ще й познайомився з режисером, а на світанку побачив, як йому вручають приз. А згодом прочитав про цю подію в газетах. У тому числі й про те, що фестиваль “Відкрита ніч” уже розіслав фільми переможців на кілька міжнародних фестивалів, і тоді він сказав: “Я приїхав додому після фестивалю і зрозумів: сьогодні я — Ніколь Кідман!”

Таких зірок за допомогою телебачення можна запалити десятки. Цього вистачить для відновлення нормальної роботи нормального вітчизняного кінематографа з фільмами-шедеврами, з фільмами-провалами... Як у людей, як у сусідів.

Але життя чомусь вперто обминає цей спосіб. Що пропонується замість нього?

ЗАКОНОДАВЧІ ЗУСИЛЛЯ

Доводиться констатувати, що протягом 15 років законодавчі зусилля не спрацьовують. Законодавці досі не запропонували національному виробникові законів, які б могли спрямувати у вітчизняне кіновиробництво необхідні капітали. Український інвестор не має причин вкладати у національний кінопродукт власні гроші, як це відбувається в країнах, де відповідні закони працюють. Ті, від кого це залежить, знайшли свої ніші у викривленому балансі інтересів між імпортованою та вітчизняною екранною продукцією і не хочуть робити експерименти на користь українського кіно. А ті, хто хоче і може змінити цей баланс, представляють меншість, яка не сягає критичної маси. На жаль, їх не підтримує політична верхівка держави.

Бюджетне фінансування, заплановане на рівні закону, характерне гострою недостатністю, нерегулярністю, фатальною невідповідністю державних стандартів оплати праці ринковому рівню, ускладненістю формальних процедур до межі паралічу виробництва... Гроші, призначені в Держбюджеті для кіно, — зачаровані гроші, їх неможливо одержати для кіновиробництва. Національне кіно перетворили на ощадбанк, у якому гроші надійно зберігаються протягом року для того, щоб в останні числа грудня повернутися до бюджету.

Два роки поспіль Міністерство культури повертає до бюджету більше грошей, ніж коштує мій фільм “Толока”. Я не написав би цих слів, якби замість високобюджетного фільму “Толока” на “зайві” для українського кіно гроші запускали щороку десяток короткометражних і повнометражних дебютів.

Держава з її законами не є щирим, дійовим, перспективним, надійним і реальним механізмом розблокування кризи національного кіновиробництва. Кому це вигідно? На це питання відповідає завантаженість наших студій виробництвом російського телевізійного мила, а ефіру і прокату — імпортованим ширвжитком.

ВЛАСНЕ ТЕЛЕВІЗІЙНЕ ВИРОБНИЦТВО КІНОПРОДУКТУ

Проти активного розвитку вітчизняного кіновиробництва на телебаченні працює небажання шукати нестандартні, неапробовані форми самопорятунку. Вимушений констатувати — кінофестиваль у прямому ефірі Національної телекомпанії України — один із несподіваних винятків, сюрпризів для глядача, а ті форми, які імплантовані нашому телевізійному виробнику разом з імпортованими зразками, традиційно повертають телекомпанії до запозичених стандартів. Інколи телекомпанії демонструють непослідовну ініціативу, яка легко перетворюється на поразки, що у свою чергу компрометує спроби виходу з кризи власними силами.

Ці спроби поки що не є надійним стратегічним напрямком реанімації національного кіновиробництва. Але, враховуючи безнадійну законодавчу ситуацію, телевізійне вікно до глядача не замуроване так надійно, як кіношне. Через це вікно, час від часу, проглядає життя — навіть у форматі фільмів національного виробника.

ВИРОБНИЦТВО ВСУПЕРЕЧ ОБСТАВИНАМ

Ідеться про фільми або навіть один фільм, який зможе спричинити вибух глядацьких симпатій. Виходити доводиться з факту, що кіно в Україні знімається — у мінімальній кількості, у несприятливих умовах, у резерваціях, але — трапляється. Саме тут — надія і небезпека, яка найкраще відчувається після чергового фестивального перегляду, коли знову і знову звучить питання промерзлого до кісток глядача: “Чому наше кіно “без права листування”?

І знову я починаю пояснення, які глупої ночі під стінами Бернардинців нагадують тексти з п’єси-абсурду. Аудиторія напружується і дивиться на мене так, наче саме я вигадав цю п’єсу. На третю ніч я вирішив спростити пояснення і згадав Біблію.

Небезпека для нашого кіно має біблійний характер.

Відомо, що Ірод наказав знищити всіх немовлят. Усіх до одного, коли дізнався, що один із новонароджених — майбутній Бог — матиме більше влади над людьми, ніж він сам. Сьогодні ті, хто прямо або опосередковано обслуговують інтереси імпортованого кіно, принципово не можуть дозволити собі пропустити до екрана жодного нашого новонародженого.

Як у Біблії: всіх до одного!

Не залишити навіть найменшого фільму, щоб не проґавити глядацького Бога.

Але саме це — неможливо. Бог з’явиться, — попри всі заборони і перешкоди.

Третій спосіб — виробництво всупереч обставинам, — як не дивно є найперспективнішим. Особливо у сполученні з віконцем телевізійного виробництва.

Згадаємо нічим не примітне немовля, ім’я якого “Тіні забутих предків”, — не блокбастер, не претендент на всесоюзну прем’єру, проклятий у пологовому відділенні Комітету з кінематографії СРСР, — похитнув оціночну систему потужного, відрегульованого радянського кінематографа, переглянув стандарти дозволеного, зруйнував ієрархію пріоритетів та імен, спростував найсвятіше в ті часи — ідеологічні канони. Сьогодні допустити це все відносно до канонів комерційних, які контролюють кіноринок України, означає почати перерозподіл капіталів у цій сфері на користь українського виробника. Для того, щоб унеможливити подібний “кошмар”, необхідно не лише надійно зупинити кожний готовий фільм перед екраном, але — блокувати спробу запуску вітчизняного кінофільму — вирізати всіх “немовлят”. Ще краще — позбутися їх у материнському лоні.

Звідси всі аргументи проти: кіно в Україні ніколи не існувало! Не було задумів, ідей, немає і не буде сценаристів, режисерів, акторів, операторів, продюсерів, викладачів: “Не турбуйтеся, урядовці! Нема для кого затверджувати закони!” Лише в рамках імперативу Ірода знаходить пояснення кожний вбивчий аргумент проти українського кіно — проти тих, хто всупереч обставинам його знімає і повертається додому з призами міжнародних кінофестивалів.

Аудиторія під монастирськими стінами полегшено зітхає: тепер ясно — заколот.

Ніякого заколоту! Імператив працює в автоматичному режимі. Механічним робом. Підсвідомо. Рефлекторно. Гроші окупаційного кіно захищають себе на кожному етапі функціонування ринку — без заколоту, але жорстоко, послідовно та ефективно.

Майже десять років не можу почати роботу над своїм фільмом “Толока” за мотивами поетичної мініатюри Т. Шевченка “У тієї Катерини хата на помості”. Не можу знайти собі резервацію в Україні, яка захоче зняти фільм про нас, для нас, власним коштом, власними силами всупереч імперативу Ірода.

НЕВИПРАВНИЙ РОМАНТИК НАРЦІС КОЧЕРЕЖКО

Ніка КРИЖАНІВСЬКА,
м. Київ

Роздивляючись картини сучасного українського художника Нарціса Кочережка, надовго зупиняюся біля картини “Романтичний парк”. Здається, автор приніс Божественну гармонію з долонь самого творця.

Із піни народилася Афродіта. У краплині бурштину застигла вічність і осяяла той парк, де дерева восени співають озеру пісні прощання... Бузкове небо схиляється низько, мов огортаючи крилами будинок, в якому живе кохана. Шхуна мрії тримає курс уперед!

Чому саме картина “Романтичний парк” найбільше привабила мене, я не могла пояснити. Тільки згодом, коли познайомилася з художником, дізналася, що він зобразив на ній знамениту “Софіївку” — куточок Державного заповідника-дендропарку в Умані. Цей парк різної пори року є ще на сотнях його полотен, які розійшлися по всьому світу. Саме там, на березі Уманки, минуло довоєнне дитинство Нарціса Яковича, і не було дня, щоб хлопець не обійшов усіх куточків цього мальовничого парку, який у трійці найпрекрасніших романтичних парків світу!

Є таке народне повір’я: щоб народилася красива дитина, мати повинна бачити навкруги тільки прекрасне. А виріс Нарціс не тільки в чарівному місці, а й у гарній, люблячій родині. Народився митець у селі Вишнопіль Тальнівського району на Черкащині (там народився 1864 року двоюрідний дід Нарціса, відомий художник, тричі лауреат Державної премії СРСР Іван Сидорович Їжакевич), але невдовзі батьки переїхали до Умані, і з цим славетним містечком пов’язані перші уявлення про світ як про космос Романтики. Батько, Яків Миколайович Кочережко, у Велику Вітчизняну був саперомінером, учасником штурму Берліна, після війни працював бухгалтером в Уманській водолікарні, надзвичайно ерудований, знав кілька мов, латину, прекрасно грав на музичних інструментах. Єдине багатство родини — велика бібліотека і рідкісні номерні інструменти: гітара, скрипка, мандоліна, віолончель... Якщо було важко в житті, то батько найперше казав: “Давайте пограємо”. Сімейний оркестр виконував твори Березовського, Лисенка, Кошиця... А мама, Ольга Іванівна, гарно співала і знала безліч українських народних пісень, кохалася у квітах. Це захоплення передалося і Нарцісові (де б не жив — садить буйні квітники, зараз доглядає клумби, які розбив на колишньому смітнику біля вікон триповерхового будинку). Ольга Іванівна була старшою з сімох дітей у своїй родині, але коли їй виповнилося дев’ять років, їхня мама захворіла і померла, тож дівчинка взяла на себе всі побутові клопоти про велику родину, навіть навчилася від батька бджільництва. Заміж вийшла зовсім юною, кохання і вірність подружжя гідні легенди. Разом справили золоте весілля. Діти увібрали з молоком матері, що ніколи нікого не можна образити, треба нести людям тільки добро і попри всі негаразди радіти життю. Батько вчив ставити перед собою мету й неухильно йти до неї, покладаючись у всьому на Божу волю і поміч. Художник пригадує:

— Мій дід по матері Іван був старостою у Вишнопільській дерев’яній трикупольній церкві XVIII сторіччя в ім’я Іоанна Богослова (по-варварськи зруйнованій 1937 року). Там були ікони роботи “останнього творця візантійського стилю”, “богомаза від Бога” І. С. Їжакевича. В родині з діда-прадіда берегли православну віру, шанували народні звичаї. Пригадую свята, поїздки до Талянського чоловічого монастиря, сяєво свічок у давніх церквах, запах ладану і небесний церковний спів...

Скільки себе пам’ятає, Нарціс (ім’я батьки дали з давньогрецького міфу про чудесні метаморфози) малює. Малим тільки прокидався, одразу брав олівці (батько писав на смужках із газети, а синові давав блокнота), малював пташок, дерева, людей, Ворошилова на коні, про якого багато чув від очевидців (Ворошилов під час війни залишив у селі свого пораненого коня сільському дядькові, який казав так: “Якби не той Ворушило, не мав би цього коня”... Уже тоді сформувалася мета і вміння зібрати в кулак силу волі, бо мріяв вступити до художньої школи в Києві, єдиної на той час в Україні. Для цього навіть самотужки за літо опанував програму двох класів і перескочив із другого до п’ятого класу! Отак у 14 років уперше приїхав до Києва з парусиновим чемоданчиком своїх пейзажів, писаних олійними фарбами. Тут на нього чекало перше гірке розчарування: документів не прийняли, а роботи назвали “німецькими картинками”, не повірили, що це його власні. Але світ не без добрих людей. Печального хлопчину з очима, повними сліз, помітив викладач-живописець, інвалід війни, подивився картини: “Це ти сам понаписував, хлопче? У тебе великий дар відчуття кольору. Я тобі допоможу”.

Після художньої школи вступив до училища прикладного мистецтва. Часто спілкувався зі своїм славетним дідом І. С. Їжакевичем, який дуже радів майстерності хлопця і завжди зустрічав родича привітно: “О, прийшов той, що людей дивує!” Серед гостей славетного господаря бували Остап Вишня, Олександр Корнійчук, Ванда Василевська... А найбільший слід у житті молодого живописця залишив ще один гість діда Їжакевича (про якого, до речі, Нарціс Якович пише книжку спогадів) — 90-літній професор Хургін, який усе життя викладав у Штатах поліхромію, а в рідну Україну приїхав, за його словами, вмирати (прожив 98 років), усе майно віддав Україні, а натомість отримав кімнатку й маленьку пенсію, бідував. На прохання Івана Сидоровича: “Я тобі допоможу з грошима, а ти позаймайся з моїм хлопцем”, — професор два роки давав студентові приватні уроки. Вже перше заняття відкрило допитливому юнакові науку про колір у широкому розумінні, стало основою для вироблення неповторного стилю веселкового письма. Ох і діставалося Нарцісові за те від викладачів, яким не подобалися його “авангардистські експерименти”: “Ви все фантазуєте. Реальніше треба, натуральніше...” А реалії життя були гіркі — почався голод 1947 року. Мама дала синові півкруга макухи: “Будеш відламувати потроху і їсти”, а ще напекла торбинку коржиків, які хлопець беріг, щоб вистачило на півроку: через день з’їдав по одному коржику. Що то молодість! Така була велика жага до навчання, що переборов усі випробовування. Та ті роки запам’яталися ще одним батьківським уроком і навчили щедрості, гостинності, милосердя до всього живого... Одяг і взуття були зовсім благенькі, черевики ремонтував собі сам, але правий уже так порвався, особливо розповзалася підошва, що не допомагав ніякий картон. А заходила дощова осінь, тож скільки радості було, коли знайшов на березі один новісінький черевик якраз на праву ногу, хоч і на три розміри більший. Так і ходив у різних черевиках, навіть на танці у Будинок Червоної Армії, бо дуже любив танцювати падеспань, вальс-бостон, навіть з колежанкою Сонею посіли третє місце на конкурсі виконавців вальсу. Але вже тоді ніколи не забував про самодисципліну і організованість — задля досягнення своєї мети. На танці виділяв лише по одній годині у вихідні. Саме ці риси допомогли в житті усього досягти самому. Згодом закінчив Київський державний університет, здобув філологічну освіту. Перед ним відкривався цілий світ — казковий і прекрасний. Зараз, із висоти свого віку й успішності, розуміє — юнацькі мрії збулися, об’їздив усі країни і континенти, знайомий із багатьма видатними людьми свого часу, влаштовував свої виставки в найпрестижніших галереях у різних країнах світу.

Нарціс Кочережко — талановитий монументаліст, графік, живописець, декоратор, а також мистецтвознавець, автор дослідницьких і художніх книжок, першовідкривач (як ведучий авторських програм “Чиста криниця” та альманаху “Народні таланти” і “Перлини душі народної”) імен нині широко відомих майстрів народної творчості.

Півстоліття мандрів залишили в пам’яті митця найцінніше, найдивовижніше, найоригінальніше, а ще — стали мотивами тисяч пейзажних картин, етюдів, які оспівали найпоетичніші куточки Нової Зеландії, Австрії, Кіпру, Іспанії, Чехії, Великобританії, що перебувають у музеях і приватних колекціях в Україні і за кордоном...

Справжнє потрясіння пережив Нарціс Якович на Кіпрі, відвідавши православний монастир Ставровуні. З високої гори відкривається весь острів, як на долоні. Тут у III столітті н. е. побувала свята Єлена, коли віднайшла Чесний Животворящий Хрест Господній, частинку святині залишили тут. Кіпрські майстри відлили для оправи прекрасний срібний хрест, прикрашений різьбою, висотою більше людського зросту. Під час служби його з вівтаря виносять посеред церкви і він висить у повітрі. Художник доторкнувся, а Хрест так і поплив у повітрі, мов пір’їнка, хоч насправді дуже важкий. Тут можна тільки ридати від усвідомлення Божого чуда.

Залюбки розповідає:

— На Кіпрі багато старовинних православних церков і монастирів, які завжди відчинені. Тут зародився і розвивається іконопис, хоч багато святинь знищили турки. Можна вільно зайти в будь-яку церкву, наприклад, яка стоїть на мальовничій горі, запалити свічу на підсвічнику, залишити гроші й піти. Кіпріоти дуже працьовиті й гостинні, а на свята танцюють красиві грецькі танці, зокрема, народів Кікладських островів. А як цікаво збирають плоди маслини: на землі розстеляють тканину і дерево розчісують спеціальними граблями. Домашня маслинова олія дуже смачна, як сири і піца. Характерно, що страви вживають тільки свіжі, нічого не розігрівають, залишки просто викидають.

Вразила і Нова Зеландія. З Києва до тамтешньої столиці Веллінгтона з пересадками треба летіти 36 годин. Тож туризм не дуже розвинутий, але українців можна зустріти й там, на “маківці світу”, де навіть сонце сходить не з того боку. Бачив, як жінки корінної національності маорі тчуть руками дивовижні тканини з пір’ячка місцевих птахів, які дуже високо цінуються і коштують від 10 до 30 тисяч доларів за метр. На вулиці побачиш ділових чоловіків у костюмах від Версаче з дорогими портфелями і... босих. Сідають теж тільки на землю. Тротуари чисті, скрізь троянди, фруктові сади. Люди заможні й гостинні, пригощають місцевими стравами з риби, морепродуктів та екзотичних фруктів. Економіка країни дуже розумно влаштована. Ніде не побачиш парканів і навіть замки на дверях рідкість, бо ніхто не краде. Якщо піде дощ, то одягають спеціально припасені шкарпетки (20-30 пар завжди в запасі), які відразу знімають і викидають у спеціальні ящички. Погода весь час змінюється — то сонце, то злива. Бувають і землетруси та виверження вулканів. За традицією, поклоняються Місяцеві, і важливі події (одруження, купівля дорогих речей) звіряють із фазами Місяця. Приємно, що островом можна безпечно гуляти, навіть у нетрях немає отруйних змій чи павуків. Можна лягти у траві, серед заростей ківі, що в’ється, як виноград, а рясні плоди падають на землю півметровим шаром...

Але найбільше люблю Україну, Київ, Кам’яну Могилу, Софіївський парк в Умані, вишневі сади Полтавщини...

*“Земля наша велика і щедра,
а порядку в ній нема”.
Посли слов’янських племен — варягам*

СЛОВО ПРОСВІТИ

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Митці й діти в суміжних культурах

Борис СПИСАРЕНКО

МУДРІСТЬ БУДІВНИЧОГО

Фото з архіву “СП”

Продовження.
Початок у ч. 17, 18 за 2007 р.

ЗЕЛЕНІ ЛЕГЕНІ МЕГАПОЛІСУ

Одночасно з водними артеріями деякі впливові сучасники “розправляються” і з зеленими насадженнями: цінні породи дерев, а це дуб, ясен, сосна, верба сіра, ялина, гледичія тощо, які вимушено поступилися місцем здебільшого дикорослому клену гостролистому, американському, та канадській тополі — і щоб побачити оспіваний поетами явір (Acer psevdoplatanum), ви маєте прийти хіба що на алею в Шевченковому парку, яка веде до Жовтого корпусу. Особливість цього вологолюбивого ільмового велетня зовні — та, що кора його лущиться, як у платана справжнього. За допомогою насаджень явора та верби (не плакучої, недовговічної їви, а сірої, чи ламкої) в українських обійстях здавна протидіяли заболоченню садиб і наділів, так, як у субтропіках — за допомогою насаджень евкаліпта здійснюють осушення великих аграрних угідь.

Що ж до дуба і ясена, то їм, тотемним оберегам, яким поклонялися праукраїнці, винесли вирок браконьєри, що викрадають цих “волхвів” для... виготовлення паркету своїх феод. А верби зникають тому, що дуже розлогі, їх важко стригти й “окультурювати”. Енергетичне середовище дубів і верб здавна лікує від анемії, головного болю, інших недугів у тілі. Ендемічні дуби поступаються останнім часом модному червоному дубу, гібриду, селекціонери, виводячи його, дбали про декор, забувши про енергетичний феномен дубів-патріархів, один з яких, за деякими даними, ***тисячолітній*** красень, ще зберігся на горі Самбурці в районі Китаєва. Чом би мерії не зайнятися благородною справою — збирати жолуді цього “тисячника”, пророщувати саджанці й дарувати столицям у Європі — й чи не стане це впровадженням ***нашої національної ідеї*** в європейське співтовариство?

Якщо ми хочемо *вегетативно* поновити над Дніпром вербові гаї, то поспішаймо взяти гілочки з ендемічних верб, які ще є над шляхом, скажімо, від Княжич до Новосілок поблизу річки Ірпінь у Макарівському районі. Ці велетенські особини легко впізнаємо за “ґвинтоподібними” складками кори на стовбурах. Вони, до речі, як і ґвинтоподібні складки, скажімо, на мушлях равликів і морських рапанів, свідчать, що ця рослина й ця живність походять із південної півкулі й стали “аборигенами” в нас дуже давно. Перебування ж поблизу *такої* верби відновлює нашу енергетику за півгодини... Є сенс відновити ці насадження!

Соснові бори Лівобережжя також відступили за межі міста. Сосни, які подекуди ще височать уздовж траси метрополітену, вже на витримують загазованості. Тут їх, як і в Святошині, підступно “урбанізують”, позбавляючи молодих посадок, спарингпартнерів, і вирубують на догоду забудові.

Безперечно, потрібна державна програма відтворення корисних супутників людини — ендеміків із чудовими екологічними властивостями. Чужинці — акація, клен, каштан тощо — не повинні заміняти питомо українську дендрологію.

Щодо такої окраси пляжів Лівобережжя, як червона лоза, то її доля вже давно вирішена: лозоплетіння спонукало до варварського винищення цієї української красуні, а любителі весняних котиків довершують справу. Хоча на пісках Лівобережжя можна було б знайти місце для плантацій і промислового розведення червоної лози — так, щоб вистачило і для виготовлення вжиткових виробів із неї — від меблів до художніх витворів.

Київські кручі нинішньому екологу важко уявити без ***головного*** захисника цих унікальних урочищ на схилах гори Щекавиці, Дитинки чи Княжої. Йдеться про чагарник-повій або дерезу. Вона своїм корінням і стеблами протистоїть розмиванню й вивітрюванню лесовидних урвищ над Андріївським узвозом, над вулицями Великою Китаївською, Боричевим током тощо. Озеленювачам слід зупинитися в своїх спробах викорінити цей чагарник, адже він найкраще захищає від зсуву ґрунтів біля Андріївської церкви й поблизу пам’ятника Володимиру, та й по всіх інших схилах святих київських гір. Не кажемо вже про медоносний блакитний цвіт дерези-повію...

Як же багато невідкладних клопотів чекає на будівничого в Граді Кия! І деякі з них потребують нагального втручання господарів міста, бо може бути вже й запізно.

Що ж скажуть про нас завтрашні кияни? ***Їхня*** ймовірна оцінка має стати сертифікатом нашої з вами шляхетності, нашого, коли хочете, патріотизму — бо наша “патріа”, маленька батьківщина, є віддзеркаленням Батьківщини великої. Будьмо ж державотворцями, а не байдужими прийшлими-“варягами”, дачниками на цій благословенній київській землі. Кожна ***зелена*** магістраль міста — його світова візитівка, як, скажімо, Ботанічний сад на печерських крутосхилах із його бузковими алеями є унікальним куточком культурного ландшафту столиці.

За лісовими кварталами довкола Києва, за зеленими масивами Голосіїва, Китаїва, Святошина, Пущі-Водиці, Бортничів, Дарниці слід закріпити надійних громадських шефів, які доглядатимуть (під орудою лісництв і Зеленого господарства міста), відновлюватимуть, прибиратимуть і охоронятимуть насадження від браконьєрів і паліїв. Пташині гнізда, шпаківні потрібні в необмеженій кількості. Юним натуралістам слід надати для їхнього виготовлення матеріал і консультації, і успіх у збільшенні популяцій синиць, шпаків, а особливо піщух, які знищують *енцифалітного* кліща, буде гарантовано...

Далі буде.

Засновник:
Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА, Ярема ГОЯН, Павло МОВЧАН, Анатолій ПОГРІБНИЙ, Олександр ПОНОМАРІВ, Іван ЮЩУК

Перший заступник головного редактора
Олександер ШОКАЛО
279-49-47

Заступник головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47

Заступник головного редактора з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ літератури
Уляна ГЛІБЧУК
270-55-57

Відділ культури
Валентина ДАВИДЕНКО
270-55-57

Спеціальний кореспондент відділу культури
Олександр ЄВТУШЕНКО
279-39-55

Відділ просвітянської роботи
Ольга СКРИПКІНА
270-55-57

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК, Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК, Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Черговий редактор
Уляна ГЛІБЧУК

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.com.ua

Видрукувано з готових фотоформ на комбінаті “Преса України” у середу.
Зам. № 3301219
Загальний наклад — 41000

Листування з читачами — тільки на сторінках газети. Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

Передплатна ціна, враховуючи поштові послуги:
на місяць — 3,38 грн.
на 3 місяці — 9,89 грн.
на 6 місяців — 19,18 грн.

4 820095 780016 07019